

Çağdaş Bakış

ÇAĞDAŞ EĞİTİM KOOPERATİFİ

K. MARAŞ DEPREMİ MİLAT OLSUN

“ Evet, 17 Ağustos 1999 Marmara depremi sonrası bu yönde birçok açıklamalar yapıldı. Bazı değişiklikler de olmadı değil. 99'da “fikir” değişti ama, “eylem” değişmedi! O nedenle Kahramanmaraş depremi “eylem” değişikliği için gerçekten “milat” olmak zorunda. ”

2023

**CHATGPT: YAPAY ZEKANIN
EĞİTİM ALANINDA VAROLUŞU**

sayfa 06

**AFAD'DAN
ÜRKÜTEN RAPOR!**

sayfa 10

**DEPREME / AFETLERE
DİRENÇLİ TOPLUM YARATMAK**

sayfa 12

Web sitemize
ulaşabilirsiniz

*En iyi bireyler, kendinden önce
mensup olduğu toplumu düşünen onun varlığının ve
mutluluğunun korunmasına yaşamını adayanlardır.*

K. Atatürk

künye

Sahibi Çağdaş Eğitim Kooperatifi adına
Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Müfit PARLAK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Teoman ALPER

Yayın Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Füsun KUTER

Yayın Kurulu
Fehmi ENGİNALP
Evrin YILDIRIM
Merve UZMAN
Teoman ALPER
Seda Lale BUDUN

Fotoğraflar
Ali AKALIN

Yayına Hazırlık
Mae Reklam Matbaa San.Tic.A.Ş.

Reklam Pazarlama
Ayşen İNCİ

Yazışma Adresi
Ertuğrul Mah. Uğur Mumcu Bulvarı 17/3
Nilüfer / BURSA
Tel: 444 2 235 - 0 224 413 47 18 - 58
www.cagdas.org.tr
cagdas@cagda.org.tr
ISSN: 2147 - 5601

Üç ayda bir yayınlanan yerel süreli
dijital yayın. Dergide yayınlanan yazı ve
fotoğrafların tüm hakları saklıdır. Ticar,
yayın değildir. yazarların sorumluluğu
yazarına aittir.

SOSYAL MEDYA

TAKİPTE KALIN

f cagdasegitim.kooperatifi

t bursa_cek

o cagdasegitim.kooperatifi

ÇEKTVyoutube

ACINIZI DA MUTLULUĞUNUZU DA PAYLAŞIYORUZ

 444 2 235
0 530 667 24 17
celenk@cagdas.org.tr

Mutlu ve hüzünlü günler için **çelenk** hizmetimizin yanı sıra **taziye, doğum günü, yıl dönümü, doğum, anneler ve babalar günü** kartlarıyla duygularınızı paylaşıyoruz.

www.cagdas.org.tr

başkandan

YARALARI BİRLİKTE SARALIM

Prof. Dr. Müfit PARLAK

Değerli ÇEK ailemiz,

Ulusça yasa boğulduğumuz çok üzücü günlerden geçiyoruz. 17 Ağustos'un ardından bir kez daha binlerce insanımızı Güneydoğu Anadolu bölgemizde meydana gelen depremde yitirdik!

Bilimin sesine kulak vermiyor, çözümler üretmiyor, her depremde aynı manzara ile karşılaşılıyor; acıyı paylaşmaktan, yardım toplamaktan öteye geçemiyoruz!

Felaketin hemen ardın Çağdaş Eğitim Kooperatifi olarak bölgeye yardım elimizi uzattık. ÇEK(İ)MECE kapsamında topladığımız yardımları deprem bölgesine gönderdik.

Bursa Çağdaş Eğitim ve Kültür Vakfımız (ÇEKVAK) ile Bursa Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği'nin (BUSİAD) ortaklaşa yürüttüğü kampanya da sürüyor.

ÇEKVAK Gıda Bankası aracılığı ile giysi, gıda (yiyecek, içecek), yakacak, hijyen, temizlik malzemesi bağışında bulunacak bağışçılarımız, vergi muafiyetinden de yararlanabilecek.

Okullarımızı ve yurtlarımızı deprem bölgesinden gelen öğrencilere açtık. 60'ı aşkın depremzede öğrencimizin ihtiyaçlarını karşılıyor, sıcak bir aile ortamı sunuyoruz.

27 yıldır yardımlaşmanın ve dayanışmanın en güzel örneklerini veren ÇEK ailemizin, “düzenli bağışları/burslarıyla” depremzede öğrencilerimizin yaralarının sarılmasında katkı sunacağına yürekten inanıyorum. Deprem bölgesindeki yaralarının en kısa sürede sarılmasını, aynı acıların bir kez daha yaşanmaması amacıyla ciddi adımların atılmasını, bilim insanlarının dikkate alınmasını diliyorum.

Felakette yaşamını yitiren yurttaşlarımıza Allah'tan rahmet, yaralılara da acil şifalar diliyorum.

Ülkemizin içinde bulunduğu durum nedeniyle, her yıl geleneksel olarak 3 Mart'ta yaptığımız “17. ÇEK Ödülleri” törenimizi ertelemek zorunda kaldık. Mayıs ayında düzenleyeceğimiz törenle ödülleri sahiplerine vereceğiz. Etkinliğimiz ile ilgili duyurumuzu sizlerle paylaşacağız.

Değerli ÇEK ailemiz,

Çağdaşlaşma ve aydınlanma projesi olan Çağdaş Eğitim Kooperatifimizi geleceğe taşımak adına ocak ayında yönetim, denetim kurulu üyeleri, kurum, birim müdürlerinin katılımıyla yaptığımız “Vizyon” toplantısında, “hedef ve stratejileri” gözden geçirdik, kararlar aldık.

Toplantıda, “Finansal/sosyal değerlerin analizlerini” yaptık, “Uzgörü revizyonu planını”, “2023 yılı stratejilerini” ele aldık, görüş ve önerileri paylaştık.

“Vizyon” toplantımızın ardından 11 Mart'ta “Danışma Kurulu” toplantımızı gerçekleştirdik.

3 Mart Eğitim Kurumları Konferans Salonu'nda yaptığımız toplantıda ÇEK'in bugünlerine gelmesinde emeği geçmiş üyelerimize, kurumumuz hakkında bilgiler verdik, görüş ve önerilerini dinledik.

Toplantımıza katılarak değerli görüşleriyle bizlere ışık tutan Danışma Kurulu üyelerimize çok teşekkür ediyorum.

Coşku ve heyecan içinde kutlayacağımız Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında Cumhuriyet'in önemli bir kurumu olan Çağdaş Eğitim Kooperatifimizi, “ortak akıl” ve “el birliği” ile çok daha iyi yere taşıyacağımıza yürekten inanıyorum.

CHATGPT: YAPAY ZEKANIN EĞİTİM ALANINDA VAROLUŞU

Çağlar TUNÇEL - Bilim Teknolojileri Öğretmeni

ChatGPT; OpenAI şirketi tarafından üretilmiş bir yapay zekâ sohbet robotudur. Gündelik hayatımızda ve spesifik konularda soracağınız her türlü soruya doğal konuşma dili ile cevap veren bir yapay zeka ürünüdür.

ChatGPT mimarı OpenAI şirketi bir yapay zekâ araştırma şirkettir. Şirketin genel amacı; insanlığa fayda sağlayabilecek yapay zekâ hakkında araştırmalar yapmaktır. Elon Musk ve Sam Altman gibi tanınır kişiler tarafından desteklenerek kurulmuştur. Bu ikili yapay zekâdan kaynaklanan varoluşsal risk endişelerinden dolayı bu şirketi kurduklarını açıklamışlardır. Kar amacı gütmeyen bir şirket olarak kurulmuş, ancak 2019 yılında Microsoft'tan yatırım alarak kâr amacı güden bir şirket olmuştur.

Yapay zekâ ürünleri artık birçok sektörü derinden etkilemeye başlamıştır. Bu etkilerden son örnek ChatGPT projesinin eğitim sektöründe edindiği nokta ile kanıtlanmaya başlamıştır. Sorulan sorulara doğala yakın cevaplar vererek, konuşma gidişatına göre cevaplarını uyarlayarak, uygun ve tutarlı cevaplar üreterek performansını kanıtlamaktadır. Soracağınız herhangi bir tarih, fen bilimleri, matematik ya da yazılım sorusuna çok tutarlı bir cevap vererek size konuyu açıklamaktadır. Örneğin

ChatGPT

Kurtuluş Savaşı'nı anlatmasını istediğinizde size satır satır ayrıntıları ile anlatmakta, ya da yazılım konusunda herhangi bir problem ile ilgili bir kod yazmasını istediğinizde size tüm kod satırlarını tek tek belirtmektedir.

Tabii ki bu yetkinliklere sahip bir yapay zekâ teknolojisi sayesinde insanlar yapacakları proje, ödev ya da sınav çalışmalarında bu teknolojiyi kullanarak eğitimin temelinde bulunan çalışmalarını çok basit bir şekilde çözüm bulmuş olabileceklerdir. Burada sorgulanması gereken şey ödevleri ya da projeleri bilgiye dayalı mı yoksa gelişime açık ve yenilikçi cevaplar üretilebilecek sorgulardan mı oluşturmalıyız? Çünkü yapay zekâ teknolojisi ile gerçekten akılcı ve tutarlı bilgilerle dayalı cevapları saniyeler içinde alabiliyorsunuz.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan birçok üniversite kuruluşu eleştirel düşünmeyi körelttiği için ChatGPT konusunda tereddütlerle yaklaşmaktadırlar. Haklı sebepleri olabilir belki ama Google ilk ortaya çıktığında da bu teknolojiye tereddütlerle bakanlar çok fazla sayıdaydı. Google ile geçen 25 yılın sonunda, şu an 3.3 milyar insan Google kullanıcısı durumundadır. Google ilk çıktığında da doğru bilgiye ulaşım ile ilgili ve kütüphanelerin yerini alacak diye eleştiriliyordu. Ama günümüze baktığımızda ne kütüphaneler kapandı, ne de doğru bilgi ile ilgili yaklaşımı yönünden eleştiriliyor. Teknolojiyi nasıl kullanacağınız bu noktada önemli bir rol alıyor. Akılcı çözümler ve problem çözmeye dayalı olarak kullanırsanız, size zaman ve tutarlılık kazandırır.

Her teknolojik ürün ya da projenin belirli bir zamana ihtiyacı vardır. Bu zaman içerisinde o teknolojik alet ya da proje de bir yol kat edecektir. Bu tüm teknolojik devrimlerde böyle olmuştur. ChatGPT projesi şu an başlangıç seviyesinde ve her kullanım ile birlikte kendini geliştiren bir yapay zekâyı sahiptir. Belki bundan 1-2 sene sonra inanılmaz bir bilgi havuzuna ve kullanıcı sayısına erişecektir. Her kullanıcı ile birlikte o da bir şeyler öğrenmekte ve kendini geliştirmektedir.

ChatGPT genel özellikleri; GPT-3 dil modelini kullanarak kullanıcılarına yazdıkları format ve üslubu anlama üzerine odaklanarak, doğala yakın cevaplar verir. Bu şekilde siz Türkçe ya da İngilizce yazsanız da uygun cevaplar alabilirsiniz. Tabii kullanıcıların çoğunluğu İngilizce sorular sorup, cevaplar alacağı için bilgi havuzu İngilizce yönünden daha büyük olacaktır.

Kullanıcı taleplerine ve konuşmanın gidişatına göre cevaplar uyarlayabilir. Sizin sorduğunuz sorulara göre hassasiyet noktaları oluşturup, buna göre cevaplarını daha tutarlı hale getirmektedir.

Sohbetlerini farklı kullanıcı veya kuruluşların ihtiyaç ve tercihlerine uyacak şekilde özelleştirebiliyor. Bu şekilde sizin bir öğretmen olarak mı ya da insan kaynakları çalışan olarak mı sorduğunuzu belirterek cevaplarını özelleştirme yetisine sahiptir.

ChatGPT ve benzeri birçok yapay zekâ projesi ortaya çıkmaya devam edecektir. Teknoloji evrimleşiyor ve sürekli kat ve kat artarak bunu gerçekleştiriyor. Burada sorulacak soru şu: Biz teknolojiyi hangi amaçla kullanıyoruz? Hızlı bilgiye erişerek, bu bilgiyi yapacağımız projeler içerisinde daha akılcı sonuçlar üretebilmek için mi? Yoksa verilen saf bilgiyi kullanarak, üzerine bir şey eklemekten günün geçirebilmek için mi? Bunu sorgulamalı ve ülkemizin daha da çok gelişebilmesi için iyi yönde adımlar atmamız.

MARMARA DEPREMİNİN ELİ KULAĞINDA!

“ Güneydoğu Anadolu bölgesinde meydana gelen büyük kayıplara ve yıkımlara neden olan Kahramanmaraş merkezli depremle birlikte gözler bir kez daha olası Marmara depremine çevrildi. Bilim insanları, gerek Kuzey Anadolu Fayı, gerekse Doğu Anadolu Fayı hattında meydana gelebilecek 7 ve üzeri depremlere karşı hazırlıklı olunması gerektiğinin altını çizdiler.

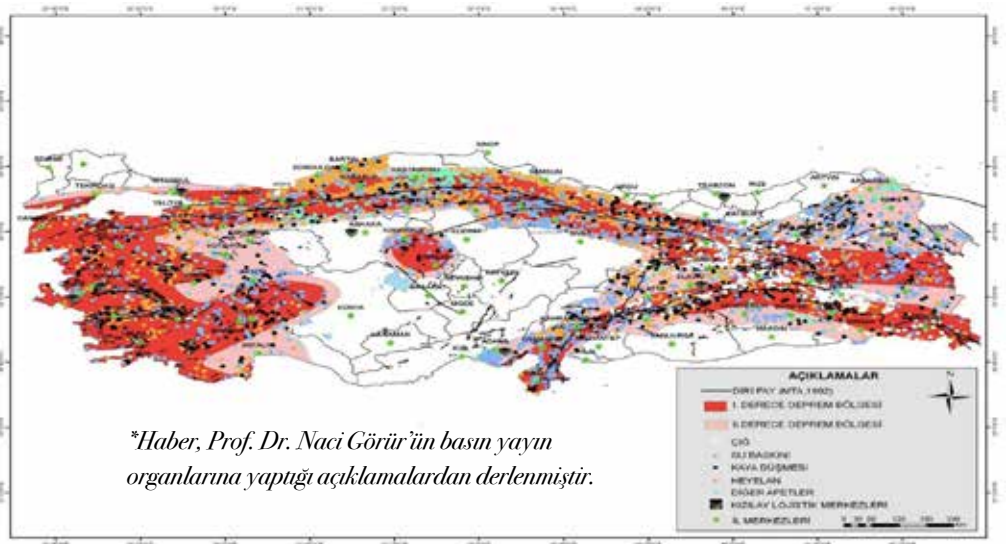
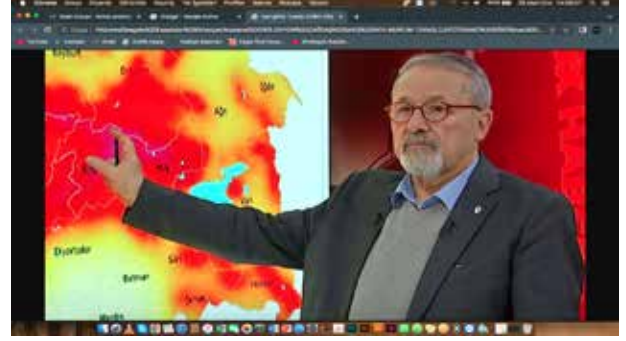
17 Ağustos Marmara depreminin ardından 24 yıl geçmesine rağmen, hala ciddi önlemlerin alınmamasına dikkati çeken bilim insanları, Kahramanmaraş merkezli depremde yaşanan acıların bunu bir kez daha tüm çıplaklığı ile gözler önüne serdiğini ifade ettiler.

Prof. Dr. Naci Görür, Kahramanmaraş merkezli depremlerin ardından yaptığı açıklamalarda, deprem öncesi alınması gereken önlemlerin yetersizliğinden yakındı, “Bu çağda canlarımızı toprağa vermememiz gerekiyor. Bir bilim insanı olarak buna isyan ediyorum” diyerek, tepkisini dile getirdi.

Deprem bilimcilerin yıllardır fay hatlarının nerede olduğunu, ne kadar deprem üreteceğini söylediklerini, ilgili kişileri, birimleri sürekli uyardıklarını anımsatan Prof. Dr. Görür, bu derece yıkımlar yaşanırken, onca uyarı yapılırken hiçbir şeyin değişmemesinden yakındı.

Prof. Dr. Görür, deprem konusunda bilinçlenmenin yetersizliğinden yakınarak, “Bu kafayla devam edersek, 2145’te de, 2245’te de aynı insan ve mal kaybını vereceğiz! Deprem, şu an Türkiye’nin en büyük ulusal tehdidi. Aynı acıları defalarca tekrarlamamak için bir an önce önlemleri almak zorundayız” dedi.

17 Ağustos sonrası Marmara Denizi ve bölgede önemli çalışmalar yapıldığını, makalelerin yayınlandığını anımsatan Prof. Dr. Görür, “Marmara fayı kırıldı, kırılacak. Kırılırsa minimum 7,2 büyüklüğünde deprem üretecek. Yapılan çalışmalar, güney kolundaki stresin, kuzey kolundan fazla olduğunu gösteriyor” diye konuştu.

**Haber, Prof. Dr. Naci Görür’ün basın yayın organlarına yaptığı açıklamalardan derlenmiştir.*

TÜRKONFED DEPREM RAPORU

“ Güneydoğu Anadolu bölgesinde meydana gelen ve toplam 10 ili kapsayan Kahramanmaraş merkezli depremlerde mali kaybın 84 milyar dolara ulaşabileceği bildirildi.

Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED), 1999 Marmara depremi verilerinden yola çıkarak Kahramanmaraş merkezli depremin sonuçlarıyla ilgili yaptığı ön çalışma raporunu kamuoyu ile paylaştı.

Raporda, depremin, 70,7 milyar doları konut zararı, 10,4 milyar doları milli gelir kaybı, 2,91 milyar doları işgünü kaybı olmak üzere toplam 84,1 milyar dolar hasara neden olması beklendiğine işaret edildi.

İllerin milli gelire katkılarındaki azalmaya paralel olarak afete maruz kalan 10 ilin ihracatının, liman altyapısının hasar alması nedeniyle 15 milyar doların altına düşebileceği tahmin edilen raporda, ayrıca, doğal afet nedeniyle bölgeden büyük bir göç dalgasının yaşanacağına, illerin demografik yapısının değişeceğine değinildi.

Raporda, 659 milyar lira olması hedeflenen 2023 yılı bütçe açığının, doğal afet nedeniyle 1 trilyon liranın üzerine çıkmasının, bütçe açığının milli gelire oranının da yüzde 5,4'ün üzerinde gerçekleşmesinin beklendiği ifade edildi.

Raporda, altyapı hasarları da, elektrik, doğalgaz, petrol hatları, iletişim ağları, hastaneler, okullar başlıkları olarak paylaşıldı.

**TÜRKONFED resmi sitesinde yayınlanan rapordan alınmıştır.*

AFAD'DAN ÜRKÜTEN RAPOR!

“ Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Bursa Şube Müdürlüğü'nün Bursa'da yaşanabilecek muhtemel afetlere yönelik ayrıntılı raporu, olası bir felaketin boyutlarını tüm çıplaklığı ile gözler önüne serdi.

Bursa AFAD tarafından 2021 yılında hazırlanan senaryoya göre, 650 bin konutun olduğu, 2004 yılı öncesine ait 200 bin binanın bulunduğu Bursa'da, olası 6,9 büyüklüğündeki depremde, 18 bin kişinin yaşamını yitireceği tahmin ediliyor.

İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın hem gerçek hem de senaryo bir depremin oluşturabileceği hasar ve kayba ilişkin sonuçlar üreten AFAD Deprem Ön Hasar ve Kayıp Tahmin Sistemi (AFAD-RED), Türkiye geneli fay haritasına göre Bursa ile ilgili oluşturduğu iki senaryodan yola çıkarak bir rapor hazırladı.

AFAD-RED yazılımı ile saat 15.00'te büyüklüğü 6.9 olan bir deprem meydana gelmiş gibi oluşturulan ilk senaryoda, Bursa'da nüfusun en yoğun olduğu ilçeleri etkileyecek fay ve bu fay üzerindeki muhtemel en büyük deprem olasılığı dikkate alındı.

Bu şiddeteki deprem sonrası yaşanacakların analiz sonuçları ve tahmini sismik şiddet haritası çıkarıldı. Oluşabilecek maksimum şiddeteki yıkıcı depremde Bursa genelinde 18 bin 360 can kaybı yaşanacağı, 34 bin 475 ağır yaralı, 54 bin 564 de hafif yaralı vatandaşın olacağı öngörüldü.

Mart 2023 | 11

DEPREME / AFETLERE DİRENÇLİ TOPLUM YARATMAK

Ülkü Mercan Küçükkayalar (İMO Başkanı)

Ülkemizde, AFAD kayıtlarına göre 6 Şubat 2023'te yerel saat ile 04.17'de yerin 8,6 km derinliğinde merkez üssü Pazarcık (Kahramanmaraş) olan M=7.7 büyüklüğünde ve aynı tarihte yerel saat ile 13.24'te yerin 7,0 km derinliğinde merkez üssü Elbistan (Kahramanmaraş) olan M=7.6 büyüklüğünde oldukça yıkıcı iki adet deprem yaşanmıştır. Meydana gelen depremler sonucunda Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Kilis, Adana, Diyarbakır, Osmaniye ve Şanlıurfa il ve ilçelerinde hasarlar meydana gelmiş ve çok sayıda can kaybı yaşanmıştır.

Can kayıplarımızın sayısının 50 bine yaklaştığını üzüntü içinde takip ediyoruz. Bundan sonra deprem odaklı normalleşme süreci yürütmek zorundayız. Türkiye ve yakın çevresi Avrasya, Afrika ve Arap levhalarının etkisi altında sıkışmalı tektonik süreçlere maruz kalmaktadır. Arap ve Afrika levhaları kuzeye doğru hareket etmekte ve Avrasya Levhası ile birbirine yaklaşma ve çarpışma meydana gelmektedir. Bu levhaların hareketi neticesinde fay zonları meydana gelmiştir. Anadolu bölgesinde de iki büyük önemli fay zonu olup biri kuzey Anadolu fay zonu (yaklaşık 1500 km uzunluğunda) ve Doğu Anadolu fay zonu (yaklaşık 550 km uzunluğunda) büyük ve yıkıcı depremler üretmektedir.

Ayrıca ülkenin güney ucu Hatay, Ölüdeniz fay zonunun da etkisi altındadır. Anadolu toprakları tarihsel kaynaklardan edilen bilgiler ile tarih boyunca böyle büyük depremlere maruz kalmıştır.

Deprem kaçınılmaz bir doğa olayı olduğu, yıkıcı gücünden sakınmamız ve korunmamız gerektiğini ne yazık ki böylesi kayıpları ve acıları yaşadıkdan sonra tekraren hatırlıyoruz. Doğal yasalarla barışık bir düzen kurmak zorunda olduğumuzu unutmamalıyız. Bilimin aklı ile hareket ederek depreme ve her türlü afete dirençli kentler oluşturmamız. Afetlere dirençli kentler dirençli toplum ve dirençli yapılar ile mümkün olacaktır. Son yaşadığımız acılar ve kayıplar bize mevcut yapı stoğumuzun ne derece dirençsiz ve güvensiz olduğunu gösterdi. Aslında bu gerçek, gördüğümüz, bildiğimiz ama görmezden geldiğimiz; gereğini yapmakta, eyleme geçmekte geciktüğümüz bir gerçek olarak karşımıza çıktı.

Kentlerimizi afetlere karşı dirençli hale getirmek mümkün. Kent planlamalarının tarım alanları korunarak doğal zenginliklere saygı göstererek doğru jeolojik bilgileri, geoteknik analizlerle birleştirilerek yapılması artık önümüzde vazgeçilmez bir gerçek olarak durmaktadır.

6 Şubat 2023 depremleri ve sonrasında yaşanan depremler ve artçı sarsıntılar zemin-yapı etkileşiminin önemini bir kez daha gözler önüne serdi. Çeşitli üniversitelerin yayınladıkları raporlardan bilgi sahibi olduğumuz kadarıyla, zemin iyileştirmesi yapılmış binalarda (sayıları az olmakla beraber) sivilaşma sonrası oturmalar meydana gelmemiştir. Sivilaşma, belli tür zeminlerde yer altı su seviyesinin yüksek olduğu durumda, zeminin deprem anında taşıma gücünü kaybederek sıvı gibi davranması olarak açıklayabiliriz.

Dirençli kentler oluşturmak için doğru kent planlamasının yanında yapı üretim sürecinde de dirençli yapılara odaklanmalıyız.

Yapı tasarımı, yapıyı ilgilendiren belli disiplinlerin bilimin aklı bir arada, ile çalışmasıyla yürütülmelidir. Jeoloji mühendisleri doğru sondaj yöntemleri ile zemin profili tespit etmeli, geoteknik

mühendisleri üst yapı ile zemin yapılarının uyumunu ve güvenliğini sorgulayıp tasarıma dahil olmalı, mimar ve inşaat mühendisleri de tasarım güvensizliklerinden sakınarak yönetmelik ve mevzuatlarımız kapsamında bina tasarımını dirençli ve güvenli olacak şekilde gerçekleştirmelidirler.

Binalarımızın üretim aşamasında ise tasarım kriterlerine uygun malzeme kullanımı, projelere uygun detay uygulamaları önem kazanmaktadır. Tam zamanlı şantiye şeflerinin, saha mühendislerinin uygulamada yer almasını sağlamak ve kontrol etmek bu güvenli bina üretim zincirinin en önemli parçasıdır. Teknik hizmet almış yapıların güvenliği tartışılmaz. Mevcut yasalarımız çerçevesinde yapılarımız üretim aşamasında yapı denetim firmaları ile denetlenmektedir.

1999 depremlerinden sonra 2001 yılında 19 pilot ilde , 2011 yılında ise tüm Türkiye de hayatımıza giren yapı denetimi süreci yayınlanan raporlara göre büyük oranda güvenli yapıların varlığına hizmet etmiştir.

Sahadaki gözlemler ve yayınlanan raporlar göçen/yıkılan binaların % 95'inin dirençsiz. Güvensiz yapı stoğumuza ait olduğunu göstermektedir. Bu kötü yapı stoğumuzdan bir an önce kurtulmak ve son depremlerin bize öğrettiği-hatırlattığı bilimsel gerçekler ışığında güvenle yaşanabilir dirençli kentler oluşturmak için bir an önce harekete geçmeliyiz. Akıl ve vicdan ile kentlerimizin dönüşüm sürecini yürütmeliyiz.

Bu doğrultuda yasa ve mevzuatlarımızda gerekli düzenlemeleri acilen yapmalıyız. Şehir planlamaları imar mevzuatı, ve imar yönetmeliği yapı denetim yasası, müteahhitlik yasası, şantiye şefliği yönetmeliği, Kentsel dönüşüm yasası, meslek yasası ve yetkin mühendislik düzenlemeleri gibi bir dizi yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır.

Yaşadığımız depremlerin can kayıpları birer sayıdan ibaret kalmamalıdır. Maddi, manevi ekonomik kayıplarımızın boyutları teknik- bilimsel raporlarla birlikte çeşitli kuruluşlarca önümüzdeki günlerde kamuoyu ile paylaşılacaktır. Bu yazıyı “Depreme / Afetlere Dirençli Toplum” algısını yaratmanın sürdürülebilir olması amacıyla bir başlangıç olarak kabul ederek kaleme aldım.

Dayanışma duygularımıza saygıyla...

“99’DA FİKİR DEĞİŞTİ, EYLEM DEĞİŞMEDİ!”

“ Yaşadığımız her deprem felaketi sonrası diğer yayın organları gibi biz de Jeoloji Mühendisleri Odası Güney Marmara Şube Başkanı Engin Er’in kapısını çaldık. Bizler sorduk, Başkan Er, ülkemizin deprem gerçeğini, Bursa’nın depremsellik özelliğini, yapılması gerekenleri anlattı.

Engin ER

Depremle yaşamayı öğrenmek için bu derece yıkımlar yaşayıp, acılar mı çekmeliyiz? “Coğrafya kaderimiz mi?”

Ülkemizin büyük bir bölümü deprem kuşağındadır. O nedenle tıpkı Japonya ve diğer ülkeler gibi deprem gerçeği ile yaşamayı öğrenmek zorundayız. Depremin ne zaman olacağı hariç her şeyi biliyoruz. Fay hatları nerede aktif, ne kadar deprem üretir? Bunların hepsinin bilimsel çalışmaları yapılmış durumda. Tek yapmamız gereken bu olguyu göz ardı etmemek, çalışmalarını bu yönde yapmak.

1999 Marmara depremi sonrası “hiçbir şey eskisi olmayacak. Gereken ne varsa yapılacak, milat olacak” açıklamaları yapıldı. 24 yıl sonra yaşadığımız acı ve dramlar, 99’un milat olmadığını göstergesi değil mi?

Evet, 17 Ağustos 1999 Marmara depremi sonrası bu yönde birçok açıklamalar yapıldı. Bazı değişiklikler de olmadı değil. 99’da “**fikir**” değişti ama, “**eylem**” değişmedi! O nedenle Kahramanmaraş depremi “**eylem**” değişikliği için gerçekten “**milat**” olmak zorunda.

“ *Konferans, panel, çalıştay, basın toplantısı yerine uygulamaya geçelim.* ”

“Asrın felaketi” diye tanımladığımız depremler sonrası da benzer açıklamalara tanıklık ediyoruz. Gerçekten bir şeylerin değişeceğine inanıyor musunuz?

Marmara depremi sonrası uzmanlar, odalar, üniversiteler, bilim insanları yapılması gereken ne varsa söyledi. Oda başkanı olarak her platformda sorunu dile getirdim, yapılması gerekenleri anlattım, anlatmaya da devam ediyorum. Yıkımın ve can kaybının daha çok olduğu depremler sonrası da aynı şeyleri tekrarlıyoruz. Bir şeyin altını kalın harflerle çizmeliyim: Madem bu coğrafyada yaşamımızı sürdüreceğiz, o halde depremle yaşamayı öğreneceğiz. En tepeden en alta hepimiz bilinçleneceğiz, sorumluluklarımızı yerine getireceğiz.

Bilinçlenmeden, sorumluluktan neyi kastediyorsunuz, biraz somutlaştırabilir misiniz?

Deprem bölgesine gittim. Manzara gerçekten çok ürkütücüydü! Birçok binanın zemin, bazılarının da kolon kesikliği nedeniyle yıkıldığını gördüm. Bir kez daha hatalar zincirini birbirine ekledik, acı ve dramları yaşadık! Bu şekilde devam edemeyiz! Bizi bekleyen depremlere mutlaka hazırlıklı olmalıyız. Can kaybına, mal kaybına son vermeliyiz. Kaynakları sınırlı bir ülke olarak bir kez yapılması gerekeni doğru dürüst yapalım, sonraki depremlerde kayıplarımız bu kadar olmasın. Konferans, panel, çalıştay, basın toplantısı yerine uygulamaya geçelim.

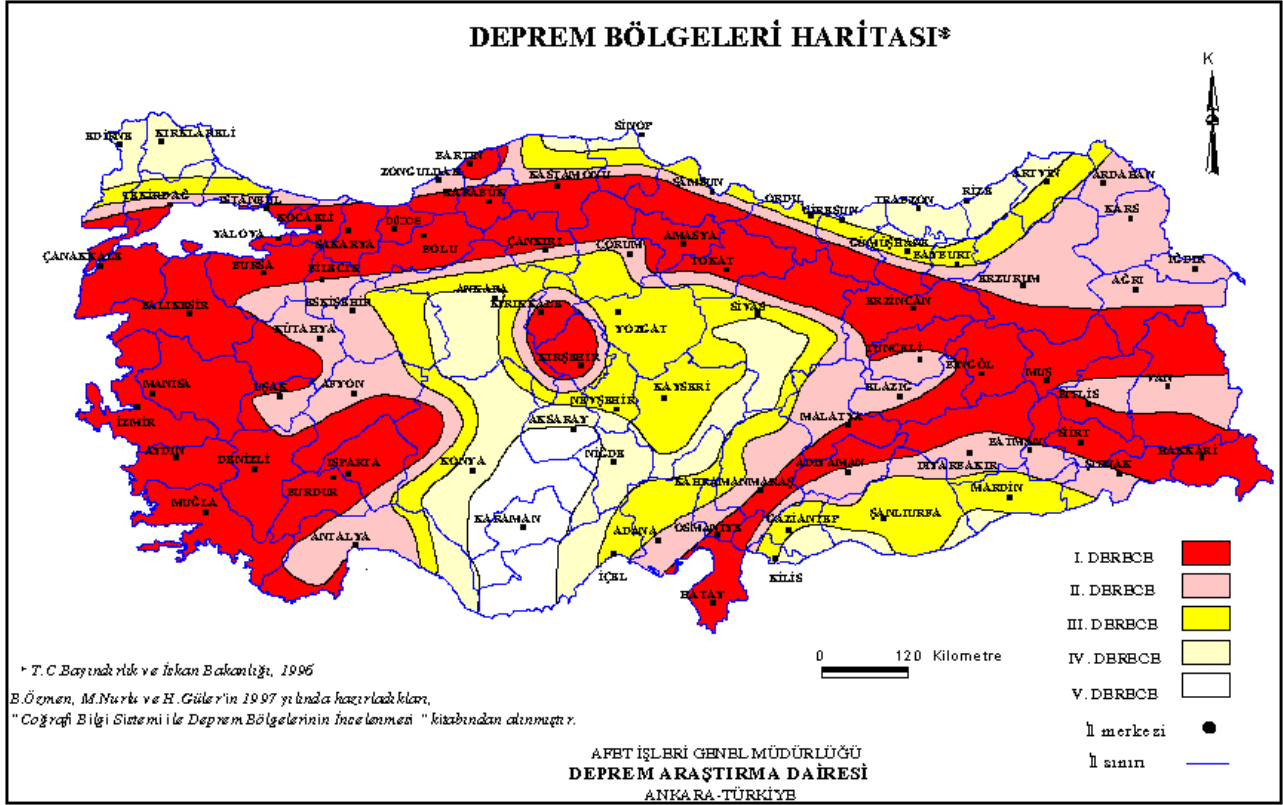
Birinci koşul: Genel, yerel idare ve bireyler olarak depremselliği ciddiye alacağız. Acilen Afet Bakanlığı'nı kuracağız, bünyesinde bilimsel çalışmalar yapan deneyimli kişileri görevlendireceğiz.

İkinci koşul: Denetim, denetim, denetim... Neden, çünkü, denetim sıfır!

“Depremlere ne kadar hazırız?” sorusuna yanıt bulmalıyız.

Uygulamanın denetimi yok! Binalar güvenli mi, değil mi bilmiyoruz! Mutlaka bakılmalı ve denetlenmeli. Zemin iyileştirmenin, sondajın denetimi var mı, yok! Yerel yönetimler ilgili birçok yasa çıkı, ama hala yetersiz! Bunlar mutlaka yeniden elden geçirilmeli. Ayrıca, yerel yönetimler bu konuda kadrolaşmaya gitmeli.

Büyükşehir belediyeleri yönetmeliklerinde değişikliklere gitmeliyiz, ilçe belediyeleri de harfiyen buna uymalı. Ayrıca yerel yönetimlerde, nitelikli kişilerden kadrolar oluşturmalıyız, doğayla inatlaşmayı bırakıp, fay kanununu acilen çıkartmalıyız. Doğayla uyumlu yaşamak için doğal afetlere karşı planlama yapmalıyız. İşin aslı bu konuda kafa yapımızı komple değiştirmeliyiz.

Yurdumuzun hangi bölgesinde deprem olursa olsun, iş dönüp dolaşıp olası İstanbul depremine geliyor! Evet bunu anlayabiliyorum, ama yaşadığımız kent Bursa da, 17 OSB'si ile Türk ekonomisine yön veren ilk üç kentten biri. Bursa olarak depreme hazır mıyız, yapı stoğumuz, OSB'lerin durumu nedir?

Bursa, içinden aktif fay hatları geçen kentlerden biri. Diğer illerde bir ya da iki fay hattı geçerken Bursa bu yönden daha da zengin. Arazide yaptığımız çalışmalarda fay segmenti üzerinde yapılmış çok sayıda binalar görüyoruz. 99 depremi sonrası Bursa'nın zemin haritası çıkartıldı, ancak bunda fay hatları yer almıyor! Öncelikli olarak Bursa'nın paleosismolojik çalışmaları yapılmalı, fay haritası belirlenmeli, 1/1.000 ölçekli imar planlarına işlenmeli. Kentin anayasasını oluşturacak 1/100.000 ölçekli planlarda her şey yer almalı, asla geri adım atılmamalı.

Yapı stoğumuz ne halde bilmiyoruz! Büyükşehir Belediyesi yapı stoğunun çıkartılması amacıyla jeoloji, inşaat mühendisleri ve mimarlar odası ile protokol imzaladı. Çalışmanın nasıl yapılacağı konusunda duyurular yapılacak. Kentsel dönüşümler fay hatları göz önünde bulundurularak yapılmalı.

Organize sanayi bölgeleri daha da "sorunlu"! Zemin etütleri hiç yok! Denetim yok! Kendi başlarına çalışıyorlar! Uzman kadroları bulunmuyor! Olası depreme hazırlıklı olduklarını düşünmüyorum! Zemini bozuk olan yerlerde 100'lerce fabrika bulunuyor! Çok ciddi ekonomik kayıplar yaşamamak için mutlaka buralarda da yapılandırılmaya gidilmeli.

Sayın Başkan, söyleşi için çok teşekkür ediyorum. Son olarak konuyla ilgili vermek istediğiniz mesaj varsa rica ediyorum.

Ben de sizlere teşekkür ediyorum. "Depremi ne zaman olacağını" sormak yerine, "depremlere ne kadar hazırız" sorusuna yanıt bulmalıyız. Toplumsal bilinç oluşturmalıyız. Eğitim müfredatında afet bilincine yer vermeliyiz.

“ Depreme karşı toplumsal bilinç oluşturmalıyız ”

DEPREM VE RİSK YÖNETİMİ BAĞLAMINDA SAĞLIK

Prof. Dr. Kayıhan PALA

Depremler halk sağlığını tehdit eden ve bu nedenle hazırlıklı olunması gereken acil durumlardır. Deprem riski altındaki ülkeler ve kentler, bu acil duruma yanıt vermeye hazır olmalıdır. Hazırlıklı olduğunda, deprem olduktan sonraki müdahale zamanında ve etkili olur; insani, ekonomik ve toplumsal olumsuz sonuçlar sınırlanabilir.

Ulusal ve uluslararası düzeylerde her türlü acil duruma hazırlıklı olunmasını sağlamak için tüm tehlikelere özgü önlemleri içeren ortak, verimli, eşgüdüm içerisinde çok sektörlü bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Ulusal düzeyde, acil durum hazırlığı aşağıdaki stratejik hedeflere ulaşmak için yola çıkmalıdır (World Health Organization, 2016):

1. Acil durumlara müdahale etmek için operasyonel **hazırlık**,
2. Dirençli bir **sağlık sistemi**,
3. İnsan-hayvan-çevre arayüzünde ‘**Tek Sağlık**’ yaklaşımı ve

4. Merkezi/yerel ‘Bütün Devlet’ ve demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütleri ve gönüllüleri içeren ‘Bütün Toplum’ yaklaşımı.

Önleme ve Risk Azaltma

Tehlikelerin etkisini azaltmaya yönelik ölçümler ve önlemleri içerir. Olası bir depremin sağlık açısından olumsuz etkilerini önlemek ve risk azaltmak ancak **güçlü bir sağlık sistemi ve depreme özgü hazırlanmış sağlık programları** ile mümkündür.

Önleme genellikle sorunların ortaya çıkmadan önce öngörülmesini sağlayan süreçleri içerir. Örneğin, deprem anında riskli davranışlardan kaçınmak veya evlerin, okulların, işyerlerinin ve toplu ulaşım araçlarının depreme dayanıklı hale getirilmesi gibi. Birçok sağlık acil durumu, aşırı hasara yol açmadan önce önlenebilir veya bastırılabilir. Örneğin, enfeksiyon önleme ve kontrol programlarını iyileştirme veya oluşturma çalışmaları yoluyla veya aşılama programları aracılığıyla deprem sonrasında bulaşıcı hastalık salgınlarnın ortaya çıkması önenebilir.

Hazırlıklı Olma

Ülke ve/veya kent düzeyinde **hazırlıklı olmak**; tüm sektörlerin ve sistemlerin, ulusal ve yerel düzeylerde, topluluklarda, kırsal ve kentsel ortamlarda, sağlık tesislerinde, laboratuvarlarda, acil servislerde ve genel olarak sağlık sisteminde **riskleri yönetmeye hazır** olduğu anlamına gelir.

Hazırlıklı olmak, etkili müdahale için temel ön koşuldur ve örneğin, hastanelerin ve tüm sağlık kuruluşlarının güvenlik ve işlevsellik açısından değerlendirilmesini, mükemmel bir laboratuvar ağının kurulmasını, hastalık sürveyansı için sistemlerin kurulmasını ve risk iletişimi için toplulukların katılımını içerir.

Depreme karşı hazırlıklı olmak amacıyla stratejik risk değerlendirmesi yapmak uygun bir yol olabilir. Stratejik risk değerlendirmeleri, bir olay meydana gelmeden önce yapılır ve belirli bir tehlike ve bunun sağlık üzerindeki sonuçlarıyla ilişkili riskleri önlemek, bunlara hazırlanmak ve azaltmak için eylemi hızlandırmak üzere risk bilgili programlamaya rehberlik etmek için kullanılır.

Riskleri Değerlendirme Stratejik Aracı (The Strategic ToolforAssessingRisks, STAR), ulusal ve yerel yönetimlerin sağlık acil durumlarına hazırlık ve afet risk yönetimi faaliyetlerinin planlanması ve önceliklendirilmesi için halk sağlığı risklerinin stratejik ve kanıta dayalı bir değerlendirmesini hızlı bir şekilde yapmalarını sağlamak için kapsamlı, kullanımı kolay bir araç seti ve yaklaşım sunmaktadır(World Health Organization, 2021).

Risk bazlı acil durum hazırlığı ve müdahale planları, acil durum operasyon merkezleri dahil olmak üzere acil durum yönetim yapıları, eğitilmiş bir iş gücü ve acil bir durumda kaynakların seferber edilmesini içeren ulusal/bölgesel/yerel acil durum çerçeveleri ve sistemleri, zamanında müdahale için kritik öneme sahiptir. Uluslararası yardımın gerekli olduğu durumlarda, koordineli bir sağlık müdahalesi için destekleyici ulusal/bölgesel/yerel sistemler ve mevzuat gereklidir.

Depreme hazırlığın sağlık hizmetleri açısından Sağlık Bakanlığı tarafından planlanması gerekir; söz konusu plan şunları içermelidir(World Health Organization, 1999):

- Yönetim Yapısı(Acil yanıt ekipleri, kontrol, komuta, iletişim, eşgüdüm merkezleri, afet sonrası gözden geçirme hizmetleri),
- Yönetim Roller(Role göre tanımlama, kuruma göre yanıt verme, sektöre ve işlem merkezlerine göre tanımlama),
- Bilgi Yönetimi(Harekete geçirme, acil değerlendirme, bilgi işleme, toplumu bilgilendirme, rapor hazırlama, çevirisini yapma ve yorumlama),
- Kaynak Yönetimi(Kaynakların eşgüdümü ve yönetimi, mali işlemler, dış yardımlar),
- Etkilenebilirlik Değerlendirmesi,

- Haritalar ve acil bağlantılar.

Hazırlık evresinde bir halk sağlığı eylem planı hazırlanmalıdır. Halk sağlığı eylem planı şunları içermelidir:

- Sağlık hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak (akut acil bakım, bakımın sürekliliği, birinci basamak ve koruyucu bakım);
- Çevresel altyapının izlenmesi (su, sanitasyon ve vektör kontrolü);
- Yaşlıların ve diğer özel grupların ihtiyaçlarının değerlendirilmesi;
- Yaralanmayı önleme programlarının ve gözetiminin başlatılması;
- Temel halk sağlığı tesislerinin (hastaneler, sağlık kuruluşları, doktor muayenehaneleri, sağlık bakım malzemeleri için depolama alanları, sevk merkezleri, çağrı hizmetleri ve ambulans istasyonları) etki sonrasında çalışabilmesinin sağlanması ve
- Yukarıdaki sorumlulukların yerine getirilebilmesini sağlamak için kaynakların tahsis edilmesi.

Müdahale

Deprem gerçekleşikten hemen sonra yapılmaya başlanacak etkili acil durum müdahalesi, etkilenen nüfusun nitelikli sağlık hizmetlerine zamanında erişmesini sağlamak için hayat kurtaran sağlık girişimlerinin uygulanması anlamına gelir. Bu, depremle ortaya çıkan acil durumun sağlık üzerindeki etkisini azaltır, kamu güvenliğini sağlar, insanların ihtiyaçlarının karşılanmasını olanaklı kılar ve sonunda hayat kurtarır.

Müdahale sırasında, etkilenen nüfustan kimseyi geride bırakmadan nitelikli sağlık hizmetlerine zamanında erişmesini sağlamak için sağlık ortaklarıyla iş birliği içinde hayat kurtaran sağlık müdahaleleri ve önceden konumlandırılmış temel sağlık paketleri sunulur(World Health Organization Europe, 2019).

Acil duruma yanıt vermek için yapılması beklenen eylemler:

- Hızlı değerlendirme (Önceden hazırlanmış formlar kullanılarak hemen hızlı değerlendirme yapmak gerekir).
 - o Hızlı Değerlendirmenin Amacı:
 - Olağandışı durumu doğrulamak,
 - Olağandışı durumun tipini, etkisini ve olası gelişimini tanımlamak
 - Var olan ve olası sağlık etkilerini ölçmek
 - Var olan yanıt kapasitesinin uygunluğunu ve acil sağlık gereksinimlerini belirlemek
 - Acil yanıt için öncelikli eylemleri önermek.
- Acil dönem sağlık hizmeti
- Eşgüdümün sağlanması (Depremde sağlık hizmeti sunumu içerisinde yer alacak Sağlık Bakanlığı, yerel yönetimler, meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri, uluslararası sağlık kuruluşları ve gönüllü sağlık çalışanları arasında eşgüdümün sağlanması; bu amaçla bir örgüt yapısının hazırlık döneminde oluşturulması gerekir)
 - Durum saptama (Sağlık Durumu Değerlendirmesi)
 - o Demografik özellikler (Depremden etkilenen toplam nüfus, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı, bağımlı nüfus, ortalama aile büyüklüğü vb.)
 - o Risk grupları (Yalnız çocuklar, travma yaşamış çocuklar, yalnız genç kadınlar, izole kadınlar, fiziksel engeli olanlar, psikolojik engeli olanlar, yalnız yaşlılar, destekten yoksun aile reisleri, işkence ya da şiddet kurbanları, sosyal ve etnik azınlıklar, mülteciler vb.)

- o Bölgenin daha önceki sağlık durumu ile birlikte değerlendirme
- Su ve sanitasyon
- Besin ve beslenme
- Geçici barınma için seçilmiş yerlerde kampların (Çadır, konteyner vb.) kurulması,
- Bağışıklama,
- Bulaşıcı hastalık ve salgın kontrolü
- Çevre Sağlığı Yönetimi
 - o Yeteri kadar barınak, tuvalet, banyo ve mutfak sağlanması
 - o Yeterli miktarda, kolay elde edilebilir ve temiz su
 - o Atıkların (katı/sıvı) zararsız hale getirilmesi
 - o Gıda stoklarının kontaminasyona karşı korunması
 - o Bireylerin vektör kaynaklı hastalıklara karşı korunması
- Halk sağlığı surveyansı (Surveyans düzenli bilgi toplama sistemidir. Bu bilgi toplama toplumun önemli sağlık sorunlarını ve sağlık hizmetlerinin kullanımını içermelidir):
 - o Ölümler ve mortalite hızları
 - o Hastalıklar ve morbidite hızları
 - o Doğumlar
 - o Sık karşılaşılan sağlık sorunları (ishal vb.)
 - o Potansiyel salgın hastalıklar (kızamık, sıtma, kolera, tifo vb.)
 - o Sağlık hizmeti kullanımı ile ilgili bilgiler (haftalık poliklinik sayısı, aşılanan çocuk sayısı vb)
- İnsan kaynakları ve eğitim

Toparlanma

Toparlanma evresi, bir depremten sonra, alanı normale döndürmek için alınan önlemler ve yapılan ölçümleri içerir. Bu aşama, deneyimlerden öğrenme ve daha iyi inşa etme zamanıdır; sağlık sistemlerini gelecek için daha güçlü hale getirme fırsatıdır (World Health Organization Europe, 2019). Depremın yıkıcı etkileri azalmaya başladıktan sonra, toparlanma evresinde, sağlık sisteminin çalışmaya devam etmesini sağlamak ve sonuç olarak yaşamı daha iyi yeniden inşa etmek önem taşır. Bu evrede herkes güvende olana kadar kimsenin güvende olmayacağı yaklaşımı benimsenmelidir.

Bu evrede sağlık hizmetleri acil durum risk yönetiminden rutin hizmetlere ve rehabilitasyona yönelir. Bu nedenle birinci basamak sağlık hizmetlerine dayalı dayanıklı bir sağlık sistemi kurulması çok önemlidir.

Kaynaklar

World Health Organization (1999) *Rapid Health Assessment Protocols for Emergencies*.

World Health Organization (2016) *A strategic framework for emergency preparedness*. Geneva.

World Health Organization (2021) *Strategic toolkit for assessing risks: a comprehensive toolkit for all-hazards health emergency risk assessment*. Geneva.

World Health Organization Europe (2019) *Health emergencies in Europe: Making sure every country is ready*.

İNSAN, EĞİTİM VE DEPREM OLGUSU

Fehmi Enginalp (Eğitimci - Yazar)

Çok sık sorduğumuz bir sorudur: “İnsan nedir? İnsan Kimdir?” soruları. Yanıtlar veririz, yeterli görmeyiz, yeniden sorarız aynı soruları.

Çoğu kez filozofların yanıtlarına bakarız. İlkçağ filozofları neler demişler, Ortaçağ ve Yakınçağ filozofları neler söylemişler, neler yazmışlar diye.

Yıllar önce M. İlin ve E. Segal’ın birlikte yazdıkları “İnsan Nasıl İnsan Oldu?” kitabını okumuştum. Sovyet bilim işçisi olan bu iki yazar, insanın evrimleşme sürecini bilimsel verilere dayanarak açıklamaya çalışıyorlardı. Daha sonraları da insanla ilgili kitapları, makaleleri okumaya çalıştım.

İnsanın varlık olarak ortaya çıkmasının tarihi çok, çok eskilere gidiyor. 3-4 milyon yıllık bir süreç bu. İnsan, her canlı pek varlık gibi çok uzun bir süre biyolojik bir evrim süreci geçirmiştir. Daha sonra düşünsel, ekinel bir süreç yaşamıştır.

Bilimciler, modern insana Homosapiens (düşünen insan) dediler. Homosapiens’ten önce ilk insanın ilk ataları olarak kabul edilen Homoantecesa’nın günümüzden yaklaşık 900 bin yıl önce yaşadığı varsayılmaktadır.

Homosapiens’lerin ise günümüzden 300-350 bin yıl önce ortaya çıktığı hesaplanmıştır.

İnsan sözcüğü Arapça “nis” sözcüğünden türetilmiştir. İnsanın kim olduğu, ne olduğu sürekli konuşulmuş, tartışılmış olsa da çok yalın olarak; doğan, büyüyen, ölen bir varlıktır denebilir. O, duyguları, düşünceleri, düşleri, umutları, hırsları, özlemleri olan bir varlıktır.

Platon, insan için toplumsal bir hayvan derken Aristoteles insanın düşünen bir hayvan olduğunu söylemiştir. Kuşkucu filozoflar (septikler) insan için kuşkucu bir hayvan, Stoacılar her şeye alışan hayvan olarak görmüşlerdir insanı. Diderot, Ansiklopedi’inde insan için şöyle diyor: “İnsan duyumsayan, düşünen, dünya üzerinde özgürce dolaşan, hükmettiği bütün diğer hayvanların başında görünen, toplum içinde yaşayan, sanatı ve bilimi icat eden, kendine özgü iyilik ve kötülüğü olan, kendine efendiler oluşturan yasalar yapan vb. bir varlıktır.”

Marksistler insanın üretici bir varlık olduğunu söylerler. Onu üreten, değişen, değiştiren varlık olarak görürler. “İnsan bir nesne olabilir mi?” sorusuna “Hayır, insan nesne değil, sürekli gelişim içinde olan bir canlıdır” derler.

Marks, insanı hayvanlardan ayıran ana özelliğin “bilinç sahibi olması” olduğunu, insanın fiziksel çevresini kendisinin yarattığını, geliştirdiğini ve ürettiğini belirtir. Ona göre hayvanlar da üretir. Ancak hayvanların salt kendileri ve yavruları için üretim yaptıklarını dile getirir.

Gerçekten hayvanlar biriktirmek için fazladan üretim yapmazlar. Varlıklarını sürdürmek için üretir ve tüketirler. Oysa insanlar öyle değildir. Doğayı yeniden üretirler. Gereksinim dışı üretim yaparlar ve bunu da “güç kazanma”nın bir yolu olarak görürler. Bu çaba insanı ister istemez doğaya egemen olma düşüncesine götürür. O zaman doğayı parçalamak, doğayı talan etmek, yağma ve sömürü amaç haline gelir. İnsanın ürettiği üzerinde söz sahibi olamaması “yabancılaşma” dediğimiz

olguyu yaratır.

İnsanı biyolojik ve psikolojik bir varlık olarak ayakta tutan dürtüler vardır. Biyolojik olarak insanın ayakta kalmak, yaşamak, yeme, içme, cinsellik gibi dürtüleri vardır. Psikolojik ya da toplumsal olarak da sevmek, acıma, kıskançlık, açgözlülük, tanınma, sevilme gibi dürtülere sahiptir. Toplumsal dürtüler, tutkular toplumsal yapıların ürünüdür aslında. Bunlar sürekli birbirleriyle etkileşim içindedir. Bazen biyolojik olmayan bu dürtüler biyolojik dürtülerin önüne geçebilir.

İnsanın en güçlü dürtülerinden biri güçlü olma isteğidir. Bu dürtü başkalarının güçsüzlüğü, çaresizliği üzerine bina edilebilir ancak. Bu da acımazlığa, zalimliğe, zulme, kavgaya, savaşa yol açar.

Bu bağlamda eğitim ve ahlak kavramları öne çıkar. Bu aşamada doğru ve iyi olanı bilmek, bulmak ve uygulamak önemlidir. Bu da doğrudan eğitimle, eğitimin içeriğiyle, özüyle ilgilidir. “Nasıl bir eğitim? Kimin için eğitim?” soruları karşımıza çıkar o zaman. Ya da çıkmalıdır. Çok konuştuğumuz, tartıştığımız bir konudur bu. Eğitimcilerin, eğitim bilimcilerin kimisi eğitimi şöyle tanımlarlar: “Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir.” Bu tanım çok yuvarlak, belirsiz, ötesi yanlış bir tanımdır. Ne demek “istendik davranış değişikliği?” Kimin için “istendik davranışlar?” Herkesin, her toplumsal kesimin ya da sınıfın istekleri ayrı ayrıdır. Toplumsal yapı eşitlikçi ve adil toplumsal zemine dayanmıyor ki. Toplumsal dizgelerde hangi güçler belirleyici ise kuralı koyan, yasaları çıkaran onlardır. Dolayısıyla istenen “istendik davranış değişikliği” onların istedikleri davranış biçimleridir. Bu nedenle onlar kendi çıkarlarını koruyan, kendi dizgelerini ayakta tutan, tutacak olan bir yapılandırmayı yaşama geçirmeye çalışırlar. Kapitalizm ve kapitalizm öncesi toplumlar sınıflı toplumlardır. O halde “istendik davranışlar” egemenlerin istediği davranışlar bütünüdür. Onlar eğitimi, eğitim dizgesini kendi çıkarlarına uygun olarak düzenlerler.

Bu nedenle bizim savunmamız gereken eğitim anlayışı laik, bilimsel eğitim anlayışı olmalı. Laik, bilimsel eğitim insanın gerçeği görmesini, doğruyu bulmasına yardımcı olur. Eğitim insanı, toplumu aydınlatır, onlara yol açar, onlara yol gösterir. Laik eğitim eşitlikçi eğitimidir. Herkesin din, dil, ırk ayrımı olmadan eşit koşullar içinde eğitimini savunur. Bilimsel eğitim ise aklı ve bilimi baş köşeye oturtur, akılcılığı savunur.

Laik, bilimsel eğitim özü gereği eleştirel bir eğitimidir. İnsanın kendini, toplumu, doğayı tanımasını sağlar. İnsanı geliştirir, değiştirir. Toplumsal gelişmenin ve ilerlemenin önündeki engellere karşı çıkar. Toplumun özgürleşmesini ister. Ama bilir ki eşitlik temelinde gelişmeyen özgürlük çok tehlikelidir. Toplum felakete sürükler. Demokrasiyi, insan haklarını ortadan kaldırır. Toplum otoriter, totaliter ve faşizan yönetimlere sürükler. İnsanları tek adam yönetimine mahkum eder.

Eleştirel eğitim, dogmatizme karşıdır; hurafelere, boş inanlara karşıdır. Geleneksel inançları ve geleneksel ahlakı eleştirir. Eleştirel ahlakın önünü açar. Ahlakın dinsel inançlar ve kurallar olmadığını, ahlakın farklı bir anlayış olduğunu söyler. Dine inanan her insanın ahlak sahibi olmadığını bilir. İnsanın kendisine yapılmasını istemediği davranışları başkasına yapmaması gerektiği ilkesine inanır.

Ahlaklı toplum sevgiyi, saygıyı, adaleti, eşitliği temel alan toplumdur. Paylaşmacı ve dayanışmacıdır. Toplumsal barıştan yanadır. Sayılan bu değerler aslında iyi insan olmanın ön koşullarıdır. Bunlar içselleştirildiği zaman ancak insan, ancak insan olabilir. Yani insanlaşabilir. Bunun çok kolay olmadığı ortadadır. Önce insanın kendini iyi bilmesi gerekir. Sonra duyunc (vicdan) sahibi olması, tutarlı olması, özüyle sözünün bir olması gerekir.

Tüm bu söylenenler ışığında deprem olayına, deprem karşısında insanlık hallerine bir bakalım kısaca. Önlenmesi elde olmayan bir doğa olayıdır deprem. Ancak önlem alınması halinde en az zararla atlatılabilecek bir afettir. Yüreğimizi en derin yerinden yakan bu son deprem karşısındaki insan davranışları “insan nedir?” sorusunu bir kez daha gündemin baş köşesine taşıyor. Hangi insan acıyla kıvrılarak depremlere yardım etmek için canını dişine takarak eliyle, turnağıyla, cebiyle yardıma koşuyor, hangi insan buradan kişisel ve partisel rant devşirmeye çalışıyor? TV kanallarında gördüğümüz midemizi bulandıracak kimi görüntüler tarihe ibret belgeleri olarak geçecektir kesinlikle.

İnsanın insanca yaşamaya hakkı var. Mutlu olmaya, güvenlik içinde yaşamaya hakkı var. Ama bunun için önce emek harcaması ve çaba göstermesi gerek. İnsan olmak için, insanlaşmak için önümüzde zor bir sürecin olduğu ortada. Ama bu başılamayacak bir şey değil.

Yeter ki isteyelim.

ZEKÂ TESTLERİ NEYİ ÖLÇÜYOR?

Recep NAs / recepnas@uludag.edu.tr - <http://recepnas16.blogspot.com.tr>

İlk zekâ testi, Stanfordlu bir psikolog olan Lewis Terman'ın, Fransız Alfred Binet'nin okul başarısını ölçmek için kullandığı zekâ testlerine yeni sorular eklemesiyle 'Stanford-Binet Testi' diye tanındı.

'Çoklu Zekâ Kuramı'nın yaratıcısı Howard Gardner, zihinsel zekâ (IQ= Intelligence Quotient =Zekâ katsayısı) testlerinin parlak döneminin Birinci Dünya Savaşıyla birlikte başladığını belirtiyor. O zamanlar iki milyon Amerikalı erkek, IQ testinin, Lewis Terman tarafından yeni geliştirilmiş, kurşun kalem ve kâğıtla uygulanan kütesel biçimiyle sınıflandırılmıştı. Bu durum 'IQ biçimi düşünme'ye yol açtı. İnsanlar ya zekidir ya da değildir. Öyle doğmuşlardır, bunu değiştirmek için yapılacak fazla bir şey yoktur, bu testler size zeki olup olmayacağınızı söyler (Goleman, 1998: 55). Alfred Binet doğal ve yalın zekâyâ ulaşmak istediye de elde ettiği sonuçların toplumsal koşullardan soyutlanamayacağını da bilincindeydi (Oleron, 1995: 72), zekâ testinin yalnızca öğrencilerin eğilimini bulmak için kullanılabilecek araçlardan biri olabileceğini söylüyordu (Yolcu, 2018).

Bugün biliyoruz, zekâ testleri, zekânın doğrudan ölçülmesini sağlayan birer çizelge değil. Çünkü kişinin belli bir testteki başarısını etkileyen birçok etken olabilir (NAGC [?]: 57).

Psikolog Robert J. Sternberg'e göre günümüzde kullanılan zekâ testleri çağa ayak uydurmakta zorlanan bir zekâ katsayısını ölçüyor. Çünkü kullanılan zekâ tanımı çok dar, bilimselliği de kuşku... Kaldı ki zekâ, tek bir zekâ testiyle belirlenemez. Asıl belirleyici olan, değişebilme yeteneği... (5)

"(...) [S]oyut bir zekâ enerjisini ölçemiyoruz tabii. Testin geliştirildiği toplumda başarılı olmamız için gereken yetenekleri ölçüyoruz. Onun için artık 'zekâ testi' deyimini daha az kullanır olduk. Yanlış çünkü. Bilmediğimiz şeyi nasıl ölçeriz ki? Bugünlerde psikologlar daha çok 'yetenek testi' adı üzerinde duruyor" (Vassaf, 1977: 11).

Belli bir toplumsal katmanın kültürüne göre hazırlanmış sorulardan oluşan bir derecelendirme başka bir kültürden gelen çocuklarda yanıltıcı sonuçlar çıkarabilir (Spatar, 1995: 9). Öyle ki, zekâ testlerinin soruları, tanıdıkları nesneleri, kullandıkları sözcükleri içerdiğinden üst SED (Sosyo-Ekonomik Düzey) çocuklarınca kolayca yanıtlanıyor (Oleron, 1995: 83).

Demek ki zekâ testleri işletilmemiş zihinsel gücü ölçmüyor (Şemin, 1975: 59). Batı Afrika'da uygulanan Kpelle Testi, Batı ölçülerine göre hazırlanmış IQ (zekâ katsayısı) testlerinin değişik kültürlerde yetersiz kaldığını ortaya çıkarmıştır. (1) ANKA'nın haberine göre, 1990'ların başında Almanya'da uygulanan zekâ testleri sonuçlarına göre Türk çocuklarının önemli bir bölümünün 'geri zekâlı' olarak fişlendiği ileri sürüldü. Bonn Eğitim Ataşeliği yapmış olan Mustafa Özkan, Almanya'daki özel eğitim okullarında (onderschule) yabancı çocukların konuşmasız test edildiğini, Türk çocuklarının, bu testlerde kullanılan oyunlara, oyuncaklara yabancı oldukları için başarı oranlarının hep düşük olduğunu belirtiyor. İşte CNN TÜRK'ün haberi: Almanya'daki Türklerin zekâ katsayısı: 90 (27 Mart 2006).

Çocuğu, toplumsal gerçekliğine uygun olmayan bir test puanıyla etiketlemek ne kadar yanlışsa, bu etiketle çocuğun geleceğini belirlemek de o kadar tehlikelidir, diyor Selda Polat (2010: 76), bir de örnek veriyor: Türkiye'de kullanılan WISC-R adıyla bilinen testin bir sorusu 'Komşunun evinin yandığını gördün, ne yaparsın?' Beklenen yanıt, 'ıfıfıyeye haber veririm', çocuğun 'kovayla su taşıyım' yanıtıysa geçersiz.

Çocuğun yaşadığı yerde itfaiye birimi yoksa, yangın kovayla söndürülüyorsa, bu çocuğun zekâsının düşük olduğu nasıl söylenebilir? Zekâ, kalıtım ve çevre etkileşiminde çevrenin baskınlığının ürünüdür (Yolcu, 2018)

Fıkra mı, gerçeklik payı var mı, doğrusu, bilmiyorum, ama ilginç! Köylü çocuğuna vesikalık bir erkek fotoğrafı gösterilip soruluyor,

“Bu adamın neyi eksik?”

Çocuk “Kravatı eksik” derse puan alacak.

Ama çocuğun yanıtı şu,

“Bıyığı eksik”

Atalay Yörükoğlu’nun (1978: 83) yorumu şöyle: “Zekâ ölçerlerinin zihnin bütün yeteneklerini ölçemediğini belirtmek yerinde olur. Ayrıca zekâ ölçerlerinin o toplumun ekin (kültür) ve eğitim düzeyine göre uyarlanmış olması gerekir. Avrupa çocukları için düzenlenmiş bir zekâ ölçeri ülkemizde köy çocuklarına uygulanamaz.”

Psikolog Robert J. Sternberg’in bir itirazı daha var: Ölçünlü (standart) testlerin bireyin okuldaki, yaşamındaki başarılarını sağlayan öğeleri ölçmekte yeterli olmadığını; çözümleyici (analitik) ve sözel yetenekleri doğru olarak değerlendirdiğini, ama yaratıcılığı, pratik bilgileri ölçmekte yetersiz kaldığını belirtiyor. (2)

Geleneksel zekâ testleri, kimi zaman bilgi sağlamaya yarasa da verdikleri bu bilgi oldukça dar bir yetenek alanına ilişkindir. Birini yalnızca bir test puanına dayanarak ‘geri zekâlı’ olarak etiketlemek o kişiye zarar verebilecek incitici, haksız olan bir davranıştır. İnsanın gizilgücünü bir sayıyla sınırlandırmak yanlıştır. Üstün yetenekliliği de bir test puanıyla ölçümlemek bu kavramı hafife almaktır (Spatar, 1995: 8).

Dr. Donald Rock’a göre, küçük yaşlarda uygulanan zekâ testleri sağlıklı sonuçlar vermez, yalnızca altyapısı sağlam çocukları seçer (Onuk, 2022 :47). Öyle ki, hangi test kullanılırsa kullanılsın bu testler küçük bir çocuğun gelecekteki akademik başarısını öngöremez. Dr. Jay Giedd de aynı kanıda, 12 yaş öncesinde uygulanan zekâ testleri güvenilir değil. Küçük bir çocuğun üstün zekâlı sayılması yanlış. Geç açılan çocuklara yazık olur. Kimi çocukların birden boy atması gibi zihinsel sıçramalar da olur (Onuk, 2022: 47).

Bilişsel işlevleri yalnızca bazı soruları yanıtlama yetisine indirgeyip kazanımı da dünyanın en akıllı insanı saydıkları için IQ testleri zararlıdır diyenler de var. (3)

Howard Gardner’i dinleyelim: ‘IQ düşüncesi’, bizim kuramımıza tamamen terstir. IQ testi dilsel, mantıksal yeteneği ve zaman zaman devinuyusal yeteneği (beyinle bedenın eşgüdümünü sağlama becerisi) ölçer. Ama bir zekâ testi bize diğer zekâlar konusunda bilgi vermiyor. Örneğin yaratıcılık, yaşadığı çevreye duyarlılık ile bireyin ahlaklı ya da dürüst olup olmadığına bakmıyor. (4)

Peki, bir kişinin gerçek zihinsel zekâ (IQ) değeri nedir? Yanıt şu: ‘Gerçek IQ’ diye bir şey yoktur. IQ tümüyle bir karşılaştırma dizinidir. Zekânın doğrudan ölçülmesini sağlayan bir araç değildir (NAGC [?]: 55).

Zekâ testi yaptırdınız mı diye ünlülere soruyorlar (Nokta dergisi, 05.01.1986). İşte birkaçının yanıtı:

Melih Aşık: “18 yaşındayken yaptırmıştım, çok zeki çıkmıştım. Bunun sonucunda belli bir güven geliyor doğal olarak. O güvenle de bir yığın saçmalıklar yapıyorsun. Çünkü zekâ ile akıl çok ayrı şeyler...”

Necati Doğru: “Bizim gibi havası, tafrası çok bol olan ülkelerde kişinin zekâ düzeyini bilmemesi Tanrı’nın ona verdiği en büyük lütuftur. Çok zeki olmadığım yüzüme bakınca anlaşılır. Onun için zekâ testi yaptırmaya hiç gerek duymadım.

Yıldız Kenter: Hayır, ama arkadaşlarla aramızda her zaman yaparız. Ve hep umduğumdan da düşük çıkar. Ne yapalım, acı da olsa gerçek bu.

Peki, zekâ testlerine dönük bunca eleştiri varken, kimi ana-babalar çocuklarına zekâ testi uygulamaya neden bu kadar meraklı oluyorlar, çocuklara da kendilerine de neden yazık ediyorlar? Prof. Dr. Ferhunde Öktem (HABERTÜRKTV, 3 Nisan 2021) söyledi, test sorularını ele geçirip çocuklarına ezberleten anneler varmış.

Aşağıya Tanzer Yılmaz’ın (1995: 14) verdiği iki örnek yazılmıştır.

“Karşımda bir baba, sesinin ve dudaklarının titremesini gizlemek için sigarasını âdeta emerek şunları söylüyordu: ‘Çocuğumun en azından normal olduğundan son derece emindim. Baktım, karşı komşu çocuğunu teste gönderiyor, hadi ben de götüreyim dedim. Çocuk içerde test oluyor, ben dışarda hayal kuruyorum, oğlum benim gibi mühendis mi olsun, annesi gibi iktisatçı mı? Test sonucu açıklandı ki, ne duyayım, evladım geri zekâlıymış! Kibarcası IQ’sü düşük çıkmış. Eskiden oğlumuz bardağı devirince basit bir sakarlık diye üzerinde bile durmuyorduk. Şimdi ise zekâ geriliğinin bir göstergesi olarak değerlendirip annesi de ben de kahroluyoruz.’

Bir başka gün büroma güzel mi güzel, ama o denli de ürkek bir kız çocuğu, annesi tarafından iteklenircesine getirildi. Az önce yediği tokadın izi hâlâ yanağındaydı. Gözlerinde hiddetten şimşekler çakan annesinin ifadesine göre kabahati(!), kapasitesini ortaya koymamak için sanki inat ediyor olmasıydı. Oysa testler yaptırmışlar ve süper zekâ (!!) çıkmıştı. Başarıdan başarıya koşması gerekirken okuldaki notları şöyle böyleydi. İlkokuldaydı gerçi, ama ortaokul matematiğini göstermenin ne zararı olacaktı ki? İleri zekâlı değil miydi, yapması gerekirdi. Ama çocuk denklemleri şıp diye çözeceğine düşünüp duruyordu. Bir şey değil, akrabaları alay edecekli kendileriyle, üstün dediğiniz çocuk bu mu diye...”

Sonrası pişmanlık, keşke bu testi yaptırmasaydık. Oysa “IQ sonuçlarının zekâ düzeyi hakkında bize verdikleri bir fındık kabuğunu bile doldurmayacak düzeydedir. (...) Çocuğun gerçek tepkilerini, zekâ testlerinin değişik bölümleriyle birlikte dikkatle değerlendirmek bize yararlı bilgiler verebilir, IQ değerinin kendisi değil (NAGC [?]: 53).

Sonuç olarak, zekâ testi, çocuğun çabasını, sabrını, dürtülerini, özgüvenini, benlik bilincini ölçmez. Oysa bunlar okul başarısını büyük ölçüde etkiler. Dahası, IQ testleri, kişiliği, yaratıcılığı, duygusal ve toplumsal zekâyı ölçmede yetersiz kalıyor. Bunlara yüksek puanlı bir IQ testi sonucundan daha önemli yetiler. (6)

Okul başarısızlığı söz konusuysa, çocuğa zekâ testi yaptırmaya koşmadan önce; görme-ışitme güçlüğü olup olmadığı, göz-el eşgüdümü, ince kas gelişimi, ıışitmel-görsel ayrımlaşma (çeşitli sesleri, şekilleri ayırt edebilme), okul olgunluğu, disleksi, hiperaktivite ve dikkat eksikliği gibi etkenler incelenmelidir (Yılmaz, 1995: 15).

KAYNAKÇA

- Goleman, Daniel (1998) Duygusal Zekâ Çev. B. Seçkin Yüksel 2. Baskı İstanbul: Varlık Yay.
- NAGC (The National Association for Gifted Children) [?] Özellikli Çocuğa Yardım Çev. M. Nihan Büyüksezer-Candan Eriş Merkürü Yay.
- Oleron, Pierre (1995) Zekâ Çev. Ela Güngören 2. baskı İstanbul: İletişim Yay.
- Onuk, Banu Uzkut (2022) “Anaokulunda Başlayan Zekâ Testleri” Yeniden İmece dergisi Sayı: 68 (47)
- Polat, Selda (2010) “Bir Ayrış(tır)ma Mekanizması Olarak Zekâ Testleri” Eleştirel Pedagoji dergisi Kasım-Aralık 2010 Sayı: 12 (76-77)
- Spatar, M. Halim (1995) “Zekâ Testlerinin Serüveni” Bilim ve Ütopya dergisi Ekim 1995 Sayı: 16
- Vassaf, Gündüz (1977) Zekâ ve Zekâ Testleri Nedir? Ne Değildir? Ankara: AÜ Mediko-Sosyal Merkezi Yay: 1
- Yılmaz, Tanzer (1995) “Zekâ Testlerine Ne Oranda Güvenmeli?” Bilim ve Ütopya dergisi Ekim 1995 Sayı: 16
- Yolcu, Okan (2018) “Genlerimizden İbaret Değiliz” BirGün Pazar, 28 Ekim 2018 Sayı: 607
- Yörükoğlu, Atalay (1978) Çocuk Ruh Sağlığı Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

- (1) Scientific Amerikan Çev. Anahid Hazaryan Cumhuriyet Bilim Teknik 16.01.1999 Sayı: 617
- (2) Scientific Amerikan Winter 1998 Çev. Reyhan Oksay Cumhuriyet Bilim Teknik 16.01.1999 Sayı 617
- (3) Scientific Vie Eylül 1996 Çev. Anahid Hazaryan Cumhuriyet Bilim Teknik 02.11.1996 Sayı: 502
- (4) Howard Gardner’le söyleşi: Kathy Checkley (Çev. Süleyman Tarman) Yaşadıkça Eğitim Dergisi 2000 Sayı: 65
- (5) Cumhuriyet gazetesi, 22.02.2021 Der. Reyhan Oksay
- (6) “IQ Testlerinin Modası Geçiyor mu?” (2021) Der. Batuhan Sarıcan Herkes Bilim ve Teknoloji dergisi 20 Mayıs 2021 Sayı: 269

DÜNYA'DA EĞİTİM KOOPERATİFLERİ VE ÇEK DENEYİMİ (2)

Ünal ÖRNEK (ORKOOPEğitim, Araştırma Dış İlişkiler Koordinatörü)

Yine İtalya'da bulunan Cdo Opere Educative'e bağlı devlet dışı okullardan, mesleki eğitim merkezleri ve eğitim kurumlarından oluşan ve amacı gençlerin eğitim veren eğitim kooperatifleri vardır. İtalya'nın birçok şehrinde her seviyede eğitim veren toplam 700'den fazla okulu vardır. Öğretmenler ve öğretmen dışı personel olmak üzere 5 binin üzerinde çalışanı ve yaklaşık 60 bin öğrencisi bulunmaktadır.

Cdo Opere Educative, eğitim özgürlüğü alanında kültürel, politik ve eğitimsel bir bağlılığı teşvik eder ve ilgili okulları desteklemeye ve geliştirmeye yönelik hizmetler yürütür. Özellikle, üyelere yapılan yardım, eğitim teklifinin kalitesini ve öğrencilere ve ailelere sağlanan hizmeti iyileştirmeyi amaçlamaktadır. <https://www.foe.it/>

eduCARE Eğitim Kooperatifi, İtalya Bergamo eyaletinde "gençlerin oluşumuna ve bütünleşik eğitimine olan bağlılığını, özellikle yardıma ve desteğe en çok ihtiyaç duyanlara dikkat ederek sürdürmek" amacıyla kurulmuştur. Kooperatif kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Amacı, vatandaşların insani teşviki ve sosyal entegrasyonuna toplumun genel çıkarının peşinde koşmaktır.

Kooperatif, dünya çapındaki kooperatif hareketinin temeli olan ilkelerden ilham alır ve bunlarla ilgili olarak hareket eder. Bu ilkeler şunlardır: Karşılıklılık, dayanışma, demokrasi, bağlılık, rollere ilişkin sorumluluklar dengesi, topluluk ruhu, bölge ile bağlantı, devlet ve kamu kurumları ile dengeli bir ilişki.

Kooperatif, üyelerin ve toplumun çıkarlarına en iyi şekilde sahip çıkabilmek için yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte diğer kooperatif kuruluşları, sosyal girişimler ve üçüncü sektör kuruluşlarıyla mümkün olan her şekilde aktif olarak işbirliği yapmaktadır. <https://scuolasangiuseppe.org/>

Mondragon Kooperatif Üniversitesi İspanya'da 1997 yılında kurulmuş, üniversite, eğitim dünyasında kapsamlı bir kariyer ve deneyim garantisi ile Mondragon Emek Kooperatiflerinin çatısı altındaki üç eğitim kooperatifi tarafından kuruldu. Mühendislik fakültesi, işletme fakültesi, beşeri bilimler ve eğitim bilimleri fakültesi ve mutfak bilimleri fakültesi bulunmaktadır. Kooperatifçilik ilke ve değerlerine hizmet eden bir eğitim politikası izlemektedirler. Öğretim modeli merkezi tema olarak eğitim sistemiyle, sosyal erişilebilirliği, iş ve çalışmanın birleşimini, araştırmanın geliştirilmesini ve sağlanmasını garanti altına almak için kooperatifleri, şirketleri ve kurumları

dahil etmeyi amaçlayan bir ilişkiler sistemini içermektedir.

Yenilik, gelenek, evrensellik, yaratıcılık, dinamizm, araştırma, güvenilirlik, yakınlık, dışa dönük geniş kapsamlı politika izlemektedir. Mondragon'un kooperatif değerlerine bağlılık (sürdürülebilir kalkınma, servet dağılımı, sosyal dönüşüm vb.), akademik, eğitim ve dönüştürücü projesinin yanı sıra varoluş nedeninin dayandığı gerçek eksenleri içerir. Hem yerel hem de uluslararası alanlarla bağlantılı olarak, geleceğin şirketinde öne çıkacak kişilerin bilgi üretme ve eğitime kararlılığı göstermektedir. <https://mooc.mondragon.edu/>

İspanya Öğretim Kooperatifleri Birliği (UECoE) Eğitim Merkezleri'nin, açık, demokratik ve çoğul bir eğitimin yansıtılması ve uygulanması için hizmet veren erken çocukluk eğitimi, ilköğretim, zorunlu orta öğretim, orta ve üst düzey eğitim döngüleri, özel eğitim, çevre eğitimi, etütler, ilk mesleki yeterlilik programları, üniversiteler, yetişkin eğitimi, meslek edindirme eğitimlerini vermektedir.

Eğitim kooperatifi olarak, sendikalarla ve iş dünyası ile iyi ilişkiler sürdürmektedir. İspanya Eğitim Kooperatifleri Birliği, kooperatif dünyasının sosyal ve ekonomik ilkelerine göre pedagojik bir yenilenme geliştirme konusunda önemli roller üstlenmiştir. UECoE hem Kooperatif Hareketlerinin hem de Cepes'in (İspanya Sosyal Ekonomi Emek Kooperatifleri Konfederasyonu) bulunduğu tüm platformlarda tam üye olarak, Genel Sosyal Ekonomiye Geliştirme Müdürlüğü ile yakın ilişki içindedir.

Eğitim, Kültür ve Spor Bakanlığı'nın farklı birimleriyle çalışma ve çalışma masaları ve diğer ticari kuruluşlarla ortak çalışmalar sürdürmektedir. Kooperatifler arası genel danışmanlık hizmetleri ve dışarıya için bilgilerin yanı sıra, istatistiksel ve gruplandırılmış kooperatiflerin ortak çıkarına sayılabilecek her türlü çalışmayı yapmaktadır. <https://www.uecoe.es/quienes-somos/>

İran'da Rah-E Roshd eğitim kooperatifleri bulunmaktadır. Bu kooperatifler anaokulu, ilkokul, ortakul, lise, mesleki eğitimler olmak üzere ülke ihtiyaçlarına, kültürüne ve sosyal yapısına uygun eğitimler vermektedirler. Ülkenin değişik yerlerinde eğitim kurumları vardır. Öğretmenler, öğrenciler ve veliler ile birlikte güçlü bağları olan bu kooperatifler uluslararası kooperatifçilik ilke ve değerlerine göre eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına hizmet etmektedir. Ayrıca durumu uygun olmayan öğrencilere eğitimleri için eğitim yardımı yapmakta, günlük ihtiyaçları, kitap, defter ve kırtasiye desteği vermektedir. <https://eraheroshd.com/>

MyCoolClassCo-operative Limited, İngiltere'de kurulan eğitim kooperatifi, platform kooperatifi yapısı ile dünya çapında yüzlerce bağımsız öğretmen ve öğretmenden oluşan eğitim konusunda eğitim veren bir kooperatiftir. Bağımsız öğretmenlere ve öğrencilere yardımcı olacak eğitimler vermektedir. Eğitimcilerin öğrencilerine kaliteli hizmet sunmaları için demokratik bir çevrimiçi çalışma ortamı yaratarak çevrimiçi eğitimler vermektedir. Büyük karlar kazanmak isteyen yatırımcı mantığı ile değil, çalışan öğretmenler tarafından kurulmuştur. "MyCoolClass"ın kurucu üyeleri, öğretmenlerin ve öğrencilerin çevrimiçi öğrenmede karşılaştıkları tüm sorunları titizlikle ele almıştır. Dünya çapında çeşitli platformlarla çalışan yüzlerce deneyimli öğretmenden, kendilerinin ve öğrencilerinin karşılaştığı sorunlar hakkında çözümler üretmektedir. <https://www.mycoolclass.com/>

Jams Müzik emekçilerinden oluşan işçi kümesi gibi hizmet veren eğitim kooperatifidir ve Kanada'da kurulmuştur. Müzik alanında eğitim çalışmaları yapmaktadır. Müzik eğitimini öğretmenler ve öğrenciler için daha adil hale getiren Kanada Müzik Okulu İşçi Kooperatifi ihtiyaç duyan ortaklarına kolay erişebilecekleri ve makul bedellerle müzik eğitimi vermektedir. Müzik alanındaki yüksek ücretli eğitimler karşısında öğretmen ve öğrencileri bir araya getirerek çözümler üretmektedirler. JAMS, her yaştan ortaklarına zamanlarını daha adil bir şekilde kullanmaları, makul fiyatlarla hizmet alma, dar gelirli için daha düşük gelirli eğitim fırsatları yaratılmasına fırsat yaratmaktadır. <https://canadianworker.coop/join/members/name/just-and-accessible-music-school-worker-co-operative/>

Japonya'da başlangıçta öğrenci tüketim kooperatifi olarak kurulan üniversite kooperatiflerinin kuruluşu 1898 yılına uzanmaktadır. Daha sonraki yıllarda değişime uğramış, yapısı içine üniversiteyi de almış ve ülke geneline yayılmış, üniversite kooperatifine dönüşmüştür. 1990'lı yıllardan itibaren kooperatifçilik ilke ve değerlerini ön plana alarak üniversite yönetimini de içine alan dünyada örnek bir deneyim olarak gösterilmeye başlamıştır.

Ülkede 2004 yılında yapılan üniversite reformunda yerini almıştır. Dünyada artan eğitim maliyetleri karşısında çözümler üreten, fırsat eşitliği yaratan, öğrencilerini desteklemeyi ön plana alan yaklaşımı dikkatleri çekmektedir. Japon Üniversite Kooperatifi ile yardımlaşarak, birlikte öğrenerek toplumu inşa etmek mottosunu kullanarak son yıllarda adından sıkça söz edilen sosyal kooperatifler içinde özel bir uygulama görülmektedir. www.univcoop.or.jp/en/index.html

Görüldüğü gibi her ülkenin kendine özgü eğitim kooperatif uygulamaları vardır. Ülkemizde Çağdaş Eğitim Kooperatifi (ÇEK) bu alanda önemli bir deneyim ve örnektir. ÇEK deneyimi sadece ülkemiz için değil, dünya içinde değerlidir. Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin "**Örnek Kooperatif Hikayeleri**" arasında yer almaktadır.

ÇEK kurulduğu günden beri eğitim alanında bir kooperatif olarak dikkat çeken başarıları imza atmıştır. Ülkemiz kooperatifçilik hareketine sosyal yönden farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Son yıllarda adı çok sık geçen "sosyal kooperatif" çilik alanında en güçlü örnek olarak yer almaktadır. Ülkemizde eğitim alanında bir kooperatif olarak toplumsal işbirliği ve dayanışma ile nelerin başarılabilirliğini çok açık göstermiştir. <https://stories.coop/bursa-modern-education-cooperative-mec/>

Eğitim kooperatifleri ile ilgili örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Eğitim kooperatifleri her geçen gün tüm ülkelerde önemli ihtiyaç haline gelmektedir. Eğitim kooperatifleri bulundukları ülkenin kooperatifçilik yasalarına göre bazen doğrudan eğitim kooperatifi olarak bazen tüketim ve emek kooperatifi gibi özellik gösterebilmektedir.

Eğitimciler için istihdam alanı olarak bir emek kooperatifi özelliği gösterirken, veliler ve öğrenciler için bir tüketim kooperatifi gibi görülmektedir. Bazen eğitim gönüllülerinin, bazen de devletin ve belediyelerinde katkı verdiği eğitim kooperatifleri ortaklarına olduğu kadar bulundukları çevreye de ekonomik ve sosyal destek sağlamakta, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, kaliteli eğitim verilmesini sağlamaktadırlar.

Sonuç olarak günümüzde eğitim alanındaki sorunlar karşısında eğitim kooperatifleri büyük ihtiyaçtır.

NE KAMU NE ÖZEL, EĞİTİM KOOPERATİFLERİ ÇOK GÜZEL-2

Yeşim VATANSEVER / ÇEKİRGEM Araştırma Görevlisi

Dünyadaki eğitim kooperatifi uygulamalarının konu olduğu bu yazı dizisinde bir önceki sayıda okul kuran eğitim kooperatifleri ele alınmıştı. Bu yazıda ise toplumsal ya da bireysel bir kaygı olmadan sadece yönetsel anlamda kooperatif şeklini seçen okullardan bahsedeceğim.

Yönetsel anlamda kooperatif okullar fikri ilk 1992 yılında İsveç'te "özgür okullar" yasasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yasayla İsveç'teki 'özgür okullar' merkezi yönetimden ayrılmış tamamen özerk bir yapıya bürünmüştür. Okullar; öğretmenini, pedagojik yaklaşımını, eğitim programını kendisi seçebilir hale gelmiş buna karşılık finansman kaynağını da kendisinin sağlaması yükümlülüğü doğmuştur. Bu noktada bu okullar bir kooperatif, bir vakıf ya da bir şirketin çatısı altında faaliyet göstermeye başlamıştır.

Benzer bir yapı 2006 yılında İngiltere tarafından benimsenmiştir. Çıkarılan Eğitim ve Denetim Yasası ile İngiliz hükümeti ülkedeki tüm öğrencilerin kendi potansiyellerini gerçekleştirebilecek eğitime ulaşması hedefini ortaya koymuş ve eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapmıştır. Bu yasayla birlikte eğitim sistemindeki devlet okullarına özerklik imkanı tanınmıştır. 2006'dan 2014 yılına kadar ülke genelinde yaklaşık 700 okul kooperatif okula dönüşmüştür. Şekil 1'de kooperatif okulların dağılımı izlenebilmektedir.

Bu kooperatifler sorumlu olduğu okul ya da okulların yönetiminden ve aynı zamanda başarısından sorumludur. Okul yönetimlerinde yerel yönetim temsilcisi, ailelerden seçilen üyeler, öğrenci temsilcisi, okul yönetiminden temsilcilerin yanı sıra ortaklık yürütülen kurum kuruluş/şirket temsilcileri yer almaktadır. Kurulda alınan kararlar, 'her üye 1 oy' kuralına göre birlikte alınmaktadır. Bu okul yönetimi açısından daha demokratik ve katılımcı bir ortam sağlamıştır. Ayrıca merkezi yönetimin tek tip eğitim yaklaşımındansa yerelde ihtiyaçlara göre eğitim planlaması yapılabilmektedir.

Bu sistemle yönetim kendi öğrencisini, öğretmenini, ortaklığını, sponsor kuruluşlarını kendi ihtiyacına göre seçebilmektedir. Okullar üniversitelerle ya da kendi dengi okullarla ortaklık kurmaktadır. İyi uygulamaları görmek, çoğaltmak ve sınırlı kaynakları ortak kullanmak adına önem taşımaktadır.

İngiltere'de sistem İsveç'teki gibi tamamen özgür bırakılmamış, bir denetleme süreci eklenmiştir. Tüm okullar gibi kooperatif okullar da Eğitim Standartları Ofisi (OFSTED) tarafından her yıl değerlendirilmekte ve finansmandan akademik başarıya kadar farklı alanlarda puanlanmaktadır. Merkezden aldıkları finansal destek ancak bu başarı puanına göre devam etmektedir.

Benzer şekilde okul yönetiminden sorumlu kooperatifler örneklerine İtalya'daki sosyal kooperatifler arasında da rastlanmaktadır. Bazı eğitim kooperatifleri kreş, yaşlı bakımı gibi sosyal faaliyetlerin yanında bir ya da birden fazla okulun yönetiminden de sorumlu olmuştur. İl MillePiedi sosyal kooperatifi bunlardan bir tanesidir.

Kooperatif tarzı yönetim sistemiyle yönetilen okulların neredeyse tümünde kooperatif ilkeleri benimsenmiştir. Bu ilkeler doğrultusunda okullar daha eşitlikçi, özgür, bireye ve doğaya saygılı, topluma karşı sorumlu birey yetiştirmek için emek vermektedir. Ne demiştik, ne kamu ne özel kooperatif. Okullar çok güzel.. (devamı gelecek)

Şekil 1: İngiltere'deki Kooperatif Okulların Haritalandırılması Kaynak: Erişim adresi: <https://stories.coop/a-quiet-revolution-co-operative-schools-in-the-uk/>

BURSA'DA TİYATROLAR (2)

İzzet BOĞA / ÇEKSANAT TİYATRO SANAT YÖNETMENİ

Şehrimizin başkaca kadrolu ve yerleşik tiyatrosu bulunmuyordu. ÇEKSANAT'a kadar..

Bazı özel tiyatro hareketlerinden söz etmek tabii ki mümkün... Bursa Tiyatro Tarihini okuduğum zaman ve son 35 senesine de fiilen tanıklık etmiş olmam sebebiyle diyebilirim ki, çokça özel tiyatro girişiminde bulunuldu. Ancak maalesef bir çoğu bir iki sezondan fazla yaşama şansı bulamadı.

Bunda sahne eksiği, seyirci azlığı, gelir yokluğu gibi sebepler başı çekiyordu. Durum bu olunca özel tiyatro yapanların tiyatrolarını yaşatabilmeleri için çocuk tiyatrosu yapmak, kurslar açmak, atölyeler vermek, animasyon ve sunuculuk, organizatörlük gibi işlere yönelmekten başka çareleri kalmıyordu. Çocuk oyunları belli bir kaliteyi tutturmaktan çok uzak görüldüğü gibi eğitimi oyuncu istihdam etmeleri de mümkün olmuyordu.

2000'lerden sonra Baro Tiyatrosu, TOFAŞ, OYAK Renault, Bosch, Bursa Tabipler Odası gibi tiyatro toplulukları kurulup, yaptıkları oyunlarla dikkat çekmeye başladılar. Yirmi seneye yakın zamandır aralıksız tiyatro yapmaya devam eden bu gruplar özel tiyatro eksiğini kapatabildiler mi bilmem, ama özel tiyatro girişimlerine göre devamlılık, bütçe gibi avantajlara sahiptiler.

Üstelik özellikle Bursa Baro Tiyatrosu 2000'li yıllardan sonra gelişen politik baskısı sebebiyle devlet ve belediye tiyatrolarının repertuarına alamadığı türden oyunları tercih ediyordu. (Mefisto, 5. Frank, Aziz Nesin, vb...)

Baro Tiyatrosu'nu kuran ve bugünlere getiren kişi olarak, özel tiyatronun özgürlüğünü, farklı metin ve üslupları deneme konusundaki cesaretini sevdiğimi ve çok gerekli bulduğumu burada söylemek isterim. Zira ana akım tiyatrolar, ya devlet ya da belediye baskısı altında tiyatro yapıyor, günün iktidarına söz söyleyecek oyunları oynayamıyor, kimi oyunları gösterimden kalkıyor ve daha önce defalarca oynamış, "tutacak" oyunları oynamayı tercih ediyorlardı.

Oysa yeni metinler denemek bu baskıyı hissetmeden özgürce oyun sahneleyebilmek sanatın topluma umut olma, iyiyi ve doğruyu işaret etme gibi en önemli işlevlerini yerine getirmesini sağlıyordu. Tiyatro elbette sahne sanatıdır ve çok da eğlencelidir, ama salt eğlenceye asla indirgenmemelidir.

Bu düşüncelerle 2014 yılında Bursa'nın önemli özel tiyatro hareketlerinden biri olan Adranos Tiyatro'yu kurdum. Dört sezonda üst üste "Umut Veren Tiyatro", "En İyi Erkek Oyuncu", "Kent Kültürüne Katkı Ödülü" aldım. Ayrıca yazdığım oyun Edebi Kuruldan geçerek tiyatro repertuar arşivine kabul edildi. İlk kez Bursa'dan bir özel tiyatro Romanya'ya davet edilerek, yurt dışına turne yaptı. Her oyunumuz ciddi seyirci rakamlarına ve temsil sayılarına ulaştı. Ankara ve İstanbul'a turne yapıldı.

Bunu takip eden kimi özel tiyatrolar, çocuk oyunlarının ve kurslarının yanı sıra, yetişkin tiyatrosuna yönelmeye başladılar, yeni özel tiyatrolar da kurulmaya başlandı. Ancak yetişkin tiyatrosu alanında hemen hiçbir girişimin devamlılık gösteremediğini söylemek yanlış olmaz. Yıllık temsil sayıları maalesef çeşitli sebeplerle çok düşük sayılarda kaldı.

Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü öğrencileri mezun olduktan sonra Bursa'da kalmaları, kendi tiyatrolarını kurmaya başlamaları değerli ve önemli bir adımdır.

İçlerinden DANK Laboratuvar Tiyatrosu yaptığı çalışmalarla hem tiyatro camiasının hem de seyircinin özel ilgisine mazhar olmaktadır. Öğrencilik yıllarından beri Adranos Tiyatro'da birlikte çalıştığım Ali Bircan Teke'yi bu çalışmalarından ötürü kutlamak gerekir. Devlet Tiyatrosu Sanatçısı Ali Volkan Çetinkaya'nın kurduğu Tiyatro M.O.T. , Mehmet ve Seden Candar'ın kurduğu Pupa Sanat, Emre Yasa ve Eray Soykan'ın kurduğu Kafa Sahne, son yıllarda adından sıkça söz ettiren yeni ve seyirciyle buluşabilen tiyatrolar. ÇEKSANAT Tiyatromuz, böyle bir zamanda ve böyle bir tiyatro geçmişinin üzerine kuruldu. 2020 yılında tam da salgının ortasında tiyatro dünyasına merhaba diyen tiyatromuz, kendisine hedef olarak öncelikle çocuk ve gençlik tiyatrosunu kulvar olarak seçti.

Bu tercihte tabii ki Çağdaş Eğitim Kooperatifi'nin eğitim odaklı bir kurum olmasının payı büyük. Eğitim ile sanatı beraber geliştirmek düşüncesinde ÇEKSANAT'ın kurulmasında irade sahibi olan önceki Başkanımız Buğra Küçükkayalar'ın ve Kültür Sanat Kurulu Başkanımız Zafer Tolunay'ın çabaları çok değerli.

İki sezonun tamamını salgında geçirmemize rağmen çocuk tiyatrosu konusunda Türkiye'de çok değerli bir yere sahip olan tiyatromuzun oyunları gittiği ilk festivallerde hemen kendini gösterdi, büyük ilgi ve takdir topladı. Çok önemli festivallere -biz başvurmadan- çağrı almaya başladı. En iyi çocuk tiyatrosu yapım ödülü de geldi. Bu ödüllerin arkası da mutlaka gelecektir.

İlk senemizde Bursa'nın ilk ve Türkiye'nin birkaç tiyatro kampından biri olan Söğütözü Tiyatro Kampı'nı büyük bir başarı ile gerçekleştirdik. Birçoğu şehir dışından gelen konuklarımızla çocuk ve gençler için onlarca tiyatro atölyesi yapmayı ve adımızı tüm Türkiye'ye duyurmayı başardık.

Yerleşik sahnemizde, kadrolu oyuncularımızla, yetenek sınavı ile aramıza kattığımız değerli oyuncularımız, konusunda Türkiye'nin en önde gelen hocalarından oluşan Danışma ve Repertuar Kurulumuz, eğitimlerini Avrupa'da tamamlamış yönetmenlerimizle ÇEKSANAT Tiyatro tarihinden gelen bilinç ve sorumluluğuyla şimdiden gurur duyulacak bir tiyatro olmuştur.

Desteklerinizle daha da büyümeye devam edecektir.

ŞABAN AKBABA'NIN “YILDIZ ŞÖLENİ” ADLI ÇOCUK KİTABI

Tacim ÇİÇEK

Çocuk şiirleri yazanlara, aynı zamanda şair de olan Şaban Akbaba da katıldı. Yıldız Şöleni, Lokman Kurucu yönetimindeki Kasım 2022’de Klaros’tan çıktı. Kapaktaki ‘Çocuklara Gençlere Şiirler’ spotu da gösteriyor ki haklı olarak çocuk yazınının her alanı yaş aralıklarıyla ilgili (0/3- 3/6, 6/9, 9/12, 12/15, 15/18). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğu 18 yaşından küçük insan olarak tanımlamaktadır. Çocuk, 0-18 yaş aralığındaki bireyler için kullanılan bir kelime. Çocukluk cinsel, zihinsel, bedensel ve sosyal, duygusal gelişim sağlıkları konusunda hazırlanmışluklarının elde edilmesi açısından 18 yaşına kadar geçen bir süreçtir. Bedensel gelişimi ve beslenmeleri kadar da önemlidir beyinsel beslenmeleri. Şaban Akbaba bunun bilincinde biridir. 5 yılı Almanya’da (Hamburg) Türkçe ve Kültür Dersleri öğretmenliği de olmak üzere yurdun birçok ilinin, ilçesinin köylerinde sınıf öğretmenliği yapmıştır. Ayrıca Bursa Bilim ve Sanat Merkezi’nde dokuz yıl öğretmen, beş yıl da yöneticilik yapıp emekli olmuş bir yazardır. İster çocuk kitaplarında, isterse çocuk şiirleri toplamı olan ‘Yıldız Şöleni’nde ‘çocuğa görelilik’ terimini sıkı gözetten biridir.

Çocuğa görelilik, çocuk yazınının her alanı için bence olmazsa olmaz bir bakış açısı, yöntem ve yoldur. Çünkü Çocuğa Görelilik çocukların, hayal güçleriyle kurdukları, yetişkinlerden farklı olan, özel ve sınırsız dünyaya hitap edebilmektir. Çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını gözetken konuları işleme, onların yaş dönemlerine göre değişen özelliklerini dikkate almak sanıldığı kadar kolay değildir. Biçimsel niteliklerde olma, çocukların kolaylıkla anlayabilecekleri dil ve anlatım tarzı barındırması, böylece çocuklara duygu ve düşünce yönünden katkı sağlaması beklenir yazarlardan, şairlerden. “Bir romana, öyküye ve şiire, ‘çocuğa göredir’ denilebilmesi için, çocuksu duyarlılığı başarıyla yansıtmayı ve çocuk kalbinin duyarlılıklarıyla özdeşleşmesi gerekmektedir” kimi uzmanlara göre. Çocuk kitapları, yani ister öykü, ister roman, isterse şiir olsun; çocuğa uygun bir anlatı sunmalıdır. Şaban Akbaba, eğitimin, öğretimin birçok aşamasında çalışmış, emek vermiş biri olarak bu dediklerimin bilincindedir elbette ki. Çocuklar ve gençler için yayımlanmış kitapları, yetişkinler için yazdığı şiir, öykü ve roman kitaplarından katbekat fazladır. Yaş aralıklarının da farkında olduğu için kapaktaki spot cümle boşuna değildir.

Başlangıcı ‘duygusunun sahibini arayan şiirler’dir kitabın. Soru işaretli on dört şiirin adlandırılması çocuklara bırakılmıştır. Kitabın son sayfasına da bu şiirlerle ilgili resimler eklenmiş. Çocuklar, adlandırmalarını bu resimlerin altına yazılacak... Sürprizi bozmuş gibi oluyorum ama bu tarzı beğendiğimi belirtmeliyim.

Onlardan birini paylaşmak isterim (sf/10):

içimden akan nehir / bir akar bir yorulur
bazen dipten bulanır / bazen içten durulur
akınca şırlıtısı / bulanık dırıltısı / durunca mırıltısı...

Neyi, kimi ya da hangi duyguyu, nesneyi anlattığını çocuklar kolayca bulsun diye mırıltı da olduğu gibi ipuçları da vermiş Şaban. İkinci bölüm, annelere saygıyla 'Anne Şiirleri'nden oluşuyor. Annem Gizi, Çiğdem'in Annesi, Anneme Ulaşıyor Yolum, Buldum Buldum. Şaban'ın annesine olan duygusundan yola çıkarak duygudaşlık kurmuş ve başka çocukların benzer duygularla anne sevgilerini, özlemlerini dile getirmiş. İlk şiirden bir tadımlık paylaşmak isterim:

küçüktüm çimen çiçek içinde
göğsü sisli dağlarında yaylanın
eteği ıslanırdı annem inek sağarken
ve bir ezgi mırıldanırdı
onca yıl sonra bile
içimi titretiyor tınısı
en güzel sesi dünyanın
annem sesi (sf/23)

Üçüncü bölüm 'Çocukların Acısına Dayanamam. Soma, Bartın ve başka kömür ocaklarında yitirdiğimiz babalara ve çocuklarına adanmış şiirlerden oluşuyor. Köprüaltı Çocukları, Umut, Ekmek Kapısı, Yaşam Arzusu, Kağıt toplayan Çocuk, Anne Özlemi, Salman'dan Önce Ve Salman'dan Sonra, Sevgi Ustası, Çiçek ve Çocuk başlıklı şiirlerden oluşuyor bu bölüm. Eğer şiir, bir tanımlamaya göre başkalarının duygularını da anlatma sanatıysa Şaban, yer yer ancak yetişkinlerin anlayabileceği dizeler kullanarak oluşturmuşsa da buradaki şiirleri gerçekten amacına yardımcı olacak şiirler yazmış. Çünkü o çocuk yazınının her dalından çocukların edebiyat tadı da almasını istiyor ve okuduklarında zorlandığı zaman büyüklerinden rehberlik bekliyor. Haksız da değil. **Çocuk Edebiyatı Denilince** (2017/Doğu Kitabevi) adlı yapıtında bunun önemi üzerinde durmuştum. Çünkü çocuk kitapları konusunda ebeveynlerin, yazarların, öğretmenlerin, yayıncıların, hatta eğitim ve çocuk gelişiminden sorumlu olan tüzel ya da sivil her kişinin kurulum sorumluluğu olduğunu düşünüyorum. Beyinsel beslenme de başkalarına bırakılamayacak denli önemli ve gerekli...

Tabii ki insan, yazar, şair, eğitimci, baba olunca; ister istemez dede de oluyor. Dördüncü bölüm bu yüzden 'Derin'le Şiirsel Söyleşi'lerden kotarıyor. Şaban'ın kırk yılluk dostum, yoldaşım olduğunu bilen bilir. Ailecek de görüştüğümüz olurdu geçmişte. Oğlunu, kızlarını ve sevgili eşini de tanırım. Ama kızından torunu Derin'i yüzcek görmedim. Ama dedesinin onunla ilgili anlatımlarından dolayı bilirim. Sevimli, sorgucu afacanı... Derin'in soruları, düşünceleri yabana atılacak türden değil üstelik. Evrenler, Gizlisi Saklısı Olan Derin'den Korksun, Derin'in Güzelliği, Derin'den Derin'e, Torunum ve Ben, Derin Dili, Aşkım Derindir başlıklı şiirsel sohbetler, düşünceler ve çocukça sorular toplamı şiirler... Bu bölümdeki şiirler bana, Yalvaç Ural'ın Korkulu Bir Gün, Refik Durbaş'ın İkinci Baskı, Oktay Akbal'ın İkinci Çocuk, Bertolt Brecht'in Yarının Büyüklerine Şiirler, Ümit Denizer'in Al Balon ile Mor Balon, İsmail Uyaroglu'nun Gül Sağanağı adlı çocuk şiir kitaplarını anımsattı. Çünkü torunuyla ilgili şiirlerde Şaban bunlara eklenecek şiirler oluşturmuş.

Beşinci bölümün adı Bursa'nın Çınarları ve Çocukları'dır. İnkaya Çınarı'na Davet, Gölyazı'da Ağlayan Çınar, Orhan Camii Çınarı'nın Çilesi, Nâzım Çınarı. Şaban, Bursa'da yaşayan ve orayı da seven, bilen biridir. İyi bildiği bu kadim çınarları anlatmış. Altıncı bölüm de Hayal ve Gerçek'tir. Bir paranın iki yüzü gibi demek yetersiz kalır, birbirinin yerine geçtikleri de olur anlatılanlarda... Baba, Kumru ve Barış, Adım Senin Adın, Kendine Yabancı, Kendini Bulma Oyunu, Kaz Dersi, Hayal ve Gerçek, Cökyüzü Büyüklüğünde Sevgi, Hayvanat Bahçesinde Birkaç Anı, Demokrasi Zamanı, Zamanın İşi, Üç Şehir ve Ülkem, Deniz Otobüsüyle Yolculuk, Denizin Ötesi, İnsanlık Dili, İnsan adlı şiirlerden oluşmuş. Elbette ki şairler için dış-konu sonsuz ve sınırsızdır. Her konuyu içselleştirip kendi şiir balını oluşturabilir. Kimsenin haddi ve hakkı değildir, bir şairin konu seçimine ve yazma biçimine karışmaya... Şaban, zaman zaman duygularının etkisinde ve onda duyumsadıklarını kendince dile getirmiş. Eğer bir tarzdan söz etmek gerekirse, onun da kendine has bir tarzı var. Aslında buna tarz demek ne kadar doğru bilemiyorum ama Şaban,

yazdığı kimi şiir ve çocuk öykülerinde de aynı yapıyor. Yani çocuklar edebiyat tadı da alsınlar kaygısı yüzünden bazen çocuğa/gençliğe görelilik ile yetişkinlere görelilik birbirine karışıyor. Bu tartışılan bir gerçeklik de aynı zamanda. Oysa edebiyat tadı dediğimiz şey ile olmayan şeyler arasında ülke sınırları ve dağları gibi sınırlar da yok. O, en azından bu şiirlerinde zorlanan olursa evdekilerden ve öğretmenlerinden yardım almalarından yana gibi bir tutum sergilemiş diye düşünüyorum...

Yedinci bölümün adı da Çocuk ve Kitap... Şairler, Yazarlar ve Çocuklar, Dileğim, Siz de Çocuk Kitapları... Umudun Dili Yazarın Keyfi, Kutsal An, Arı ve Yazar Bal ve Kitap, Çantamın Gizi, Okuma Öğünleri başlıklı şiirlerden oluşuyor bu son bölüm. Şükrü Bilgiç'in, Ataol Behramoğlu'nun, Nâzım Hikmet'in ve Ali Yüce'nin kimi kitaplarına gönderme yaparak şair ve yazarların hem çocukluklarını, hem de çocuklara verdikleri önemi dile getirmiş. Kendisinin dileğinin dünya çocuklarının mutlu ve acısız, savaşırsız bir hayatı yaşamaları olduğunun altını çiziyor. Çocuklara, gençlere dünya kardeşliğini öneriyor. Çocukları, gençleri daha iyi anlamaları için ebeveynlerin ve başka başka insanların çocuk kitaplarını okumalarını istiyor. Çocuklara, gençlere kitapların en yakın ve en sıcak dost, yoldaş, arkadaş olabileceklerini anlatıyor. Arıların çiçeklerden oluşturduğu özgün ballar gibi olduğunu söylüyor. İyi yazarların, şairlerin arılar denli özgün ballar oluşturduğunu adeta haykırıyor dizleriyle. Çantasındaki kitapların dile gelip içindekileri ona ana, baba masalları gibi anlattıklarından söz ediyor. Ve okumanın bir alışkanlık değil de beyinsel beslenmeleri için bir temel ihtiyaç olduğunun altını çiziyor. Bunları şiirle ve şairce yapıyor.

Bir ailedeki herkesin rahatlıkla okuyabilecekleri ortaya karışık bir tür özgün şiir demeti... Eline, bilincine, diline sağlık şairin... Ve son söz de şairin olsun. Okuma Öğünleri uzun bir şiir. Sözü, duygusu, vicdanı, özgürlüğü elinden alınırsa insanın insan olamayacağını söyler diğer bölümlerde ve der ki

(...) ne kalır geriye insandan
sevgisini alırsan elinden
öfkesi deli yavan
bu yüzden her gece
Yunus Emre okurum
'sevelim sevillelim' faslından
Mevlana okurum biraz da
'gel, ne olursan ol, yine gel, diyen
(...) (sf/106)

Kitaptan bir şiir:

KUMRU VE BARIŞ

Kumru sesiyle uyandım güne
gurruk guk gurruk guk
göz göze geldim bir kez daha
balkonumdaki öyküyle

Sessizce dinlemeye durmuştu yüreğimin sesini
ve kahkahasını yaşama sevincimin
pırrrr diye uçu ansızın
dönüp omzuma bıraktı içinden geçenleri.

Şanslı günümdeydim
ne dilesem tutacaktı
barış diledim.

Çağdaş Bakış

ÇAĞDAŞ EĞİTİM KOOPERATİFİ

www.cagdas.org.tr

